Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 279 (10571) | 1977 чылдың ноябрь 27, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингей | Өртээ 2 көп.

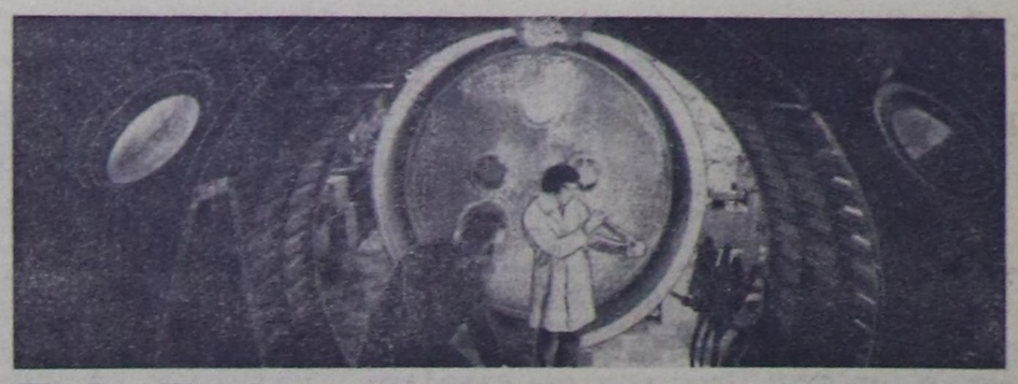

РИГА. Латви ССР-ниң Эртемнер академиязының полимерлер механиказының институдунуң эртемденнери полимер материалдарның шыдамык быжыының эртемниг үндезиннерин ажылдан кылын, оларның хевириниң өскерлириниң болгаш бустун үрелириниң теориязын хөгжүдүп, оларга үндезилээш, бүдүрүп турар полимерлерниң база композициялыг материалдарның диагностиказының методтарын тургуекаллар.

ЧУРУКТА: улуг инженерлер К. Заколовский (солагай талазында) болгаш А. Малянский климат камеразынга полимер материалдарның хевирлерин тензиринге белеткеп турлар.

В. ЛИСИЦЫННЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫШКЫ СПОРТ

Совет кижиниң бүгү талалыг өзүлдезинге, оон бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, кадыкшылын быжыглаарынга, социалистиг Төрээн чуртун камгалааринга белеткениринге күш-культура болгаш спорт улуг рольду ойнаар. Ынчангаш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ону сайзырадырынче хүн бүрү кичээнгейни угландырып, бо талазы-биле тодаргай соруулгаларны салган.

«Чонуун хандырылгазының талазынга кооператив болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазын күрүне деткип турар. Массалыг күш-культураның болгаш спорттуң хөгжүүрүне ол идигни берип турар»—деп, ССРЭ-нин Конституциязында айыткан. Партия болгаш чазактың салган соруулгазын амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия, совет органнары, профэвилел, комсомол болгаш спорт организациялары тодаргай ажылдарны чорудуп келген.

Тыванын күш-культура организациялары кышкы спорт сезонунга белеткелдиг үжүражыр дээш чамдык ажылдарны кылган. Кызылдын Хербис даанда хаак баазазы ажыдарынга белен. Найысылалдын «Хүреш», Ак-Довурактын «Асбест» стадионнарында катоктарны кудары удавас доостур. Чамдык районнар төптеринде, суурларда катоктар кылыр, чайгаар буткен доштарны аштап, белеткээр ажылдар чорун турар. Чадаанага, Бай-Хаакка болгаш өскедаа черлерге хаак баазазын ажыдары көрдүнген.

Кышкы спорт сезонунга белеткел ажылдары ниитизи-биле кошкак. Республика ужур-дузалыг хаак маргылдаалары эрттирер болгаш кызылчыларның эн-не ынак дыштаныр чери—Тайга станциязында хаак баазазы мынчага чедир белен эвес. Маргылдааларның киржикчилеринге, дыштанып келгеннерге ону таарымчалыг кылдыр алгыдарын, чаартырын үе негеп келген. Бо айтырыгны облпрофчөвүлел болгаш республиканың спорт комитеди шиитпирлээр ужурлуг.

Хаактар, конькилер болгаш өске-даа спорт дериг-херекселдериниң чагыгларын районнарның хереглекчилер ниитилелдеринге киирерге, ону күүсетпейн турар. Оон уламындан совхозларда, школаларда, районнарның спорт комитеттеринде дериг-херекселдер кончуг эвээш. Бо дугайында чоокта чаа эрткен республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң пленумунга көдээ спортчулар шүгүмчүлээн. Респотребсоюзтун баштаар чери моон чогуур түнелди үндүрүп, көдээже спорттун дериг-херекселдерин сөөртүрүн көвүдедир ужурлуг.

Эгелеп турар кышкы спорт сезонунда бистин республикага дыка хөй маргылдаалар эртер. Тываның хаакчылары Красноярскиге, биатлонистери Новосибирскиге Россия Федерациязының VI кышкы спартакиадазының зона маргылдаазынга келир чылдын февральда киржип, шыгыы шылгалданы тудар. Орта чеднишкинниг болуру-биле республиканың спорт комитединиң организастаары эн шилиидек спортчуларның, «Спартак» эки тура ниитилелиниң «Саян кыжы» деп хаакка маннаарының маргылдааларын шынарлыг эрттирер дээш белеткелди амдан эгелээр. Бай-Хаакта, Хову-Аксында, Кызылда, Бии-Хемде болгаш өске-даа черлерде хаакчылар кайы хире белеткенип турарын хынап көрүп, четпестерни илередип, практиктиг дузаны чедирери—хаак федерациязының, спорт ниитилелдеринин хүлээлгези.

Хаакка маннаарының, биатлонга, мячилиг хоккейге, «Пионерская правда» солуннуң шанналы дээш хаакка маннаарының, «Алдын шайба» клубунун шанналы дээш, өске-даа республика ужур-дузалыг маргылдаалар келир чылдың эгезинде болур. Аная хөй спортчу киржирин, оларның мергежили бедик болурун чедип алырда районнарга, хоорайларга эртер маргылдааларның шынарын экижидер.

Спортчуларның мергежилин белидеринче кол киреэнгейни салыр. Спорттун кышкы хевирлериин тренерлеринге мергежилдиг кижилерни быжыглаар, аныяк тренерлерге дузалаар, өөредир, дуржулгалыг эштериин ажылынын аргазын нептередир хемчегларни алыр.

Совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини—ГТО-нуң күш-культура комплекизиниң кышкы нормаларын дужаарынче бүдүрүлгелерниң, албан организациялар, өөредилге черлериниң коллективтери шуптузу кирген турарын адырлар аайы-биле профэвилел обкомнары, хооркомнары, хоорайларының, районнарның спорт комитеттери чедип алыр. Эрткен чылын адырлар аайы-биле профэвилел обкомнары профэвилел-комсомол крозун эрттирген. Аная киришкен ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, албан-хаакчыларның саны кончуг эвээш болган. Автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомундан аная чүгле 24 кижи киришкен. Херек кырында найысылалдын транспорт организацияларында бир мүн беш чүс хире кижи ажылдап турар болгай. Күрүне албан черлериниң ажылдакчыларындан чүгле 21 кижи келген. Шак мындыг чорукту бо спорт сезонунда катаптавас дээш организакчы ажылды күштелдирер.

Чер-черде партия, совет органнарның удуртулга, деткимчези-биле ажылдап тургаш, спорт организациялары кышкы спорт сезонунда болур хемчегларни организастыг, эки шынарлыг эрттирер хүлээлгелиг. Ажыл-ишчилерниң дыштанылгазынга, кадыын быжыглаарынга, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга ол дузалаар.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКАЗЫН ЧӨП АЖЫГЛААР

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Көдээ ажыл-агыйы техниказының ажыглалының ажыктын бедидер, оон камналга-кадагалалын, колхоз, совхозларны механизатор кадрлар-биле хандырарын болгаш оларны көдээ ажыл-агыйга быжыглаарын эки-жидер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүседир талазы-биле соруулгалар дугайында» докталды хүлээп алган.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң докталында демдеглеп турары болза, СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездериниң шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чок боттандырганының түңнелинде, күрүненин бүгү талалыг дузаламчызының ачызында Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы быжыккан. Совхозларда бар кол бүдүрүлге фондуларының 30 хуузу көдээ ажыл-агый техникалы болуп турар. Энергия күүлериниң өскеви чер ажылының кол-кол ажылдарын, мал ажылының хөй күш негеттирер ажылдарын механизаастаар арганы берген. «Сельхозтехника» системазына, совхозларга база өске-даа көдээ ажыл-агый организацияларынга болгаш бүдүрүлгелеринге машина-трактор парыгын септээр болгаш оон ажаалдазын чорудар баазаны тургускан. Амгы үеде 3,9 мүн чижеглээн тракторну септээр ниити күчүлүг септелге мастерскаалары, 500 машинаның техниктиг ажаалдазын чорудар аргалыг станциялар бар, 1000 кубометр ишкир нефтескладтар бар.

Чоокку чылдарда көдээ ажыл-агый амгы үениң бедик бүдүрүкчүлүг техниказы-биле ам-даа немей хандыртынар, оон ажаалдазының материал-техниктиг баазазы хөгжүүр, оон түңнелинде көдээ ажыл-агыйының энергия-биле чепсегленгени 2 катап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 38—40 хуу өзөр, машиналарны болгаш механизмнерни ажыглаарының ажыктыны бедиир.

Көдээ ажыл-агыйны механизатор кадрлар-биле хандырар, оларның мергежилин бедидер болгаш механизаторларны көдээге быжыглаар талазы-биле чамдык ажылдар чорун турар.

Оон-биле чергелештир дыка хөй совхозтарда, көдээ ажыл-агый организацияларында болгаш бүдүрүлгелеринде база республиканың бүдүрүлге черлеринде техника ажыглалының деңнели чогуур петелдерге ам-даа дүүшпейн турар.

Машина-техниканың чылда, эдлчегде, хонукта ажылдан кылымыкының хемчээли оожум өзүп турар, күш-ажылды организастаарының, септелгения, техниктиг ажаалданың болгаш машина-трактор парыгын камнап-кадагалаарының мурнакчы аргалары кошкак пептереп турар. Техниканың аная турар чорууу улуг, мергежили бедик механизаторларның саны эвээш, механизаторларның ажылдан үнер-эирер чоруу дыка хөй. Республиканың совхозларында эталон тракторга онааштыр чылда болгаш эдлчегде ажылдан кылымыкының докталтыгган нормаларның чүгле 60—70 хуузу болуп, К-700 тракторларга хамаарыштыр ол көргүзүг РСФСР-ниң ажыл-агыйларында байдалга деңнээрге, 1,5—2 катап эвээш, а «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынын Эрзин, Тес-Хем, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарының совхозтарында К-700 тракторларны болгаш машина-трактор парыгының специализастаан техниктиг ажаалдазын нептередирин хандырбаан, а өске разопнарының ажыл-агыйларында техника ажаалдазының ол деңнелдиг болгаш колдуунда чүгле сезонныг ажылдар үезинде чорудуп турар, а өске үеде ону механизаторлар боттары чорудуп турар, ол чорук машина-техниканың эдилээр хуусаларының дыка кымырлырынга, ажыл шагының болгаш материалдыг хөрецгилерни бүдүрүкчүлүг эвес чарыгдаарынга чедирип турар. Бо чылдың 10 айларында «Сельхозтехникага» септээн машиналарның, белдирлерниң болгаш агрегаттарның 179-ун хынап көөрге, оларның 121-и ажы-бүрү чедир кылдынмаан үүлдерлиг болган.

Удуртукчуларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның талазындан автотранспорт ажыглалын болгаш чолаачыларның оруукка чурумун хүн-бүрү контрольдавайн, олардан пегелдени кошкатканының түңнелинде, путёвкалар чок чоруурундан, спидометрлерниң ажылдавайн турарындан дыка хөй чолаачылар кылган ажылын улгаттыр немей бижин ап турар ийикпе, азы чоруур ужурлуг маршруттарындан өскээр чоруктарны кылын турар. Бухгалтер учёдунуң деңнели куду, чолаачыларның ажылынга моральдыг болгаш материалдыг идиг беришкинин арга-хевирлерин эвээш ажыглан турар. «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң автотранспортунуң чартымдан хөй кезин, хөй-хөй ажыларында 113 орук-транспорт озал-ондаа болган, оларның 50 хуузун чолаачылар эзирик Чораан болдурган. Эң-не хөй аварилар «Найырал», «Коммунизмче орук», «Хадың», «Бардык», ««Тоора-Хем», «Тайлелге» совхозтарынга, «Сельхозтехника» каттыжышкынының автотранспорт бүдүрүлгелеринге, «Тыва суг-тудуг» трестиң бот-орулга-чарылгалыг механизация участогунга болгулаан.

Каа-Хем, Таңды, Кызыл районнарның совхозтарында болгаш «Сельхозтехника» каттыжышкынының автотранспорт бүдүрүлгелеринде механизатор кадрлар болгаш шоферлар-биле хандырар, оларның мергежилин бедидер хемчегларни эвээш ап чорудуп турар. Оон түңнелинде сезонныг ажылдар үезинде ындыг кадрларны өскээртен хаара тудуп турар, ол чорук техниканы ажыктыг кылдыр ажыглаарынга, ажылдарның бедик шынарлыг болуруп чедип алырынга шаптыктыг болуп турар.

Школаларның күш-ажылга кижизидилгезинде болгаш оларны көдээ ажыл-агый техниказынга ажылдаар кылдыр профессия шилип алырынга дузалаарында улуг четпестер бар. Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин, Улуг-Хем болгаш Өвүр районнарның школаларында бүдүрүге өөредилгениң материал-техниктиг баазазы багай.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкыны, СЭКП райкомнарының, райкүүсөмнарының, райпотребсоюзнар, көдээ ажыл-агый эргелелдери партия организацияларының, көдээ Советтериниң, ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң механизатор болгаш чолаачы кадрларның өөредилгезиниң болгаш кижизидилгезинең талазы-биле практиктиг ажылын кошкак удуртуп, техниканы ажыктыг кылдыр ажыглаары дээш социалистиг чарышты организастаарын четпес сайзырангайжыдын, инженер удуртулгазы, бухгалтер учёдун болгаш экономика албанының ажылын экижидер, күш-ажылдың сатылга-чурумун, механизатор кадрларның мергежилин бедидер болгаш оларны ажыл-агыйларга быжыглаар талазы-биле дээштиг хемчегларни ап чорутпайн турар.

Көдээ ажыл-агый техникаының ажыглалының ажыктын бедидер болгаш оон камналга-кадагалалын экижидер, совхозларны база өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин болгаш организацияларын мергежилдиг механизатор кадрлар-биле хандырар болгаш оларны көдээ ажыл-агыйга быжыглаар база СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүседир соруулга-биле СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели тракторларның, автомобильдерниң, көдээ ажыл-агый болгаш мелиорация машиналарының, мал фермаларының дериг-херекселдерин, металл ажылдан кылыр болгаш септелге-технологтуг дериг-херекселдерин ажыглаарының ажыктын бедидерин Көдээ ажыл-агый база Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерстводаларына, «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынынга, «Скотопром» треске, СЭКП райкомнарынга, райкүүсөмнарга, совхозтарның партийн-нарынга болгаш дирекцияларынга, Күрүненин Тывада көдээ ажыл-агый дуржулга станциязынга, көдээ ажыл-агый экономиказының секторунга дамскан. Ол соруулга-биле:

(Уланчызы 2-ги арыда).

СЭКП-НИҢ XXV СЬЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

КӨВҮДЕДИР

Бо чылдың 10 айлары эрткен. Алдарлыг юбилейни чедишкиниг уткууру дээш социалистиг чарышка киржип турган ажыл-ишчи коллективтер түңнелдери үндүрүп, сайгарып көргүзүп. «Тыва суг-тудуг» трестиң автобаазазының коллективи мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи.

Автобаазаның коллективиниң алган социалистиг хүлээлгелериниң бир пунктузунда ноябрь 7-ге чедир тонна талазы-биле чүк соортулгезинин онгу беш чылдың ийи чылының планыг онаалдаларын күүседип. Дряхловтуң, П. Мукимовтуң, В. Юмановтуң, А. Казанцевтиң бригадалары хамааржыр. Бо бригадалар юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен болгаш эрткен 10 айларның түңнели-биле социалистиг чарыштың тинлекчилери-дир.

Оон-биле чергелештир тустус чолаачылар аразында социалистиг чарыштың тинлекчилери болуп, хуузунда ийи чылын планын күүседипкен мурнакчы чолаачылар автобаазада хөй. 1978 чылдың марттың үлүүнде эрткен 10 айларның планыг онаалдалары 105,2 хуу күүсеттинген. Ол көргүзүг талазы-биле ийи чыл планын социалистиг хүлээлгелерде айыткан хуусаазында, декабрь 5-те күүседиринге коллектив бүзүрелдиг чорун олурар.

Бистин коллективтин ол ниити чедишкиниериде бүдүрүлгенин мурнакчыларының киргген үлүг-хуузу эвээш эвес. Оларга онгу беш чылдың бэштайгы ийи чылының планыг онаалдаларын күүседипкен И. Дряхловтуң, П. Мукимовтуң, В. Юмановтуң, А. Казанцевтиң бригадалары хамааржыр. Бо бригадалар юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен болгаш эрткен 10 айларның түңнели-биле социалистиг чарыштың тинлекчилери-дир.

Оон-биле чергелештир тустус чолаачылар аразында социалистиг чарыштың тинлекчилери болуп, хуузунда ийи чыл планын күүседипкен мурнакчы чолаачылар автобаазада хөй. 1978 чылдың марттың үлүүнде ажылдап турар В. Сорокин, К. Алехин, В. Козуваев, А. Евсеев, И. Дряхлов, В. Полеваев, В. Керифеев, П. Кочетов болгаш оон-даа өскелер бүгү коллективтиң чоргааралы болган.

Онгу беш чылдың ийнги чылында автобаазада 800 мүн тонна чүк соортуру болгаш 25 миллион тонна-километрни кылыры курүне планында көрдүнген. Коллективтин социалистиг хүлээлгезинде бижаттынгеин: бо чылдың планын декабрь 29-та күүседир. А амгы үениң байдалы-биле алырга, ажыл-ишчи коллектив ийнги чылдың планыг онаалдаларын айыттынган хуусаадан эрте бүгү көргүзүглер талазы-биле күүседиптеринге чигзиниг чок. Ынчангаш чедишкиниерге сорук киргген мурнакчы коллектив юбилейлиг чылда күш-ажылчы чедишкиниерин улам-на көвүдедирн дээш кужениишкиниг ажылдап турар.

Г. БЕСПАЛОВА,
автобаазаның улуг экономизи.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУРУ-БИЛЕ

Моол Арат Республиканың Завхан, Убса-Нур, Мурвуу-Гоби аймактарының партия организацияларының секретарларының улуг болүү партия ажылының арга-дуржулгазын солчуру-биле бистин республикада келген.

Дүүн СЭКП обкомунуң хуралдаар залынга СЭКП ТК-ның кежигүнүүне кандидат, партия Тыва обкомунуң барги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыдуна Моолдуң толээлери-биле беседа кылган. Аная СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының барги оралакчызы М. Е. Абрамов, партия обкомунуң аппарадының ажылдакчылары киришкен. Болуктүн удуртукчузу, Баянхайрхан сумузунуң партия организациязының секретары Д. Оросоо харыы сөс чугаалаан.

Партия организацияларының секретарлары СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. С. Сонинуың республикада көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин кол угланышкынларының дугайында беседазын дыпаан болгаш партия обкомунуң организас-партийжи болгаш идеологтут ажылының кабинединиң ажылы-биле танышканнар.

Ол бөлүк бистин республикага үш неделя болур. Бо үениң дургузунда партия организацияларының секретарлары Бии-Хем, Каа-Хем, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Таңды, Барыын-Хемчик районнарга баргаш, организас-партийжи болгаш идеологтут ажылдың, көдээ ажыл-агыйының экономиказына болгаш социалистиг чарышка партийжи удуртулганың дуржулгазы-биле танышканнар.

Чөөн-Хемчик районунуң мурнакчы малчыннары-биле ужуражылга, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш областың партия организациязының кылып турар ажылының дугайында партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин-биле беседа, партиялың область болгаш хоорай комитеттериниң, комсомол болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары-биле, министерстволарының болгаш ведомстволарын удуртукчулары-биле беседа, Тыванын хөгжүм-шин театрынга эртем болгаш чогаадыкчы интеллигенцияның толээлери-биле ужуражылга, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылы-биле, «Суклак» совхозтуң тускайлаан чергерилге шөлүүнүн дуржулгазы-биле танышылга, Кызыл хоорайның төөгүлүг черлеринге баары моол аалчыларының программазында көрдүнген.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ МЕДЭЭЛЕР

Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге «Сельхозтехника» каттыжышкынының механизастаан тускай отрядтарының дузазы улуг. Минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни шолдерже тогер, тарылга шолдерин, үүнүш-дүжүүтү камгалаар талазы-биле хөй ажылдарны олар кылын турар. Бо юбилейлиг чылда районнар аразының Чадаанада «Сельхозтехника» каттыжышкынының механизастаан отряды эки ажылдап турар. Он айларда 17 мүн чижек гектар шолге ажылдарны кылыр турган. 18,7 мүн гектарга кылган. Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнар тараа шолдеринге органиктиг чемишчидилгелер тогер планын 7,1 мүн тоннага ажыр күүсеткен. Бир трактор хүнде 11,1 га чер ажылын кылып турар, ол дээрге эрткен чылдыындан 4,7 га хөй. Трактористер Семис-оол Ооржак, Анай-оол Түлүш, Дадар-оол Сапчай бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааннар.

• • •

Чадаанага барын талакы районнарның совхозтарында мал чеми болбаазырадыр цехтерин, машиналарның операторларының семинары болуп эрткен. Семинарның баштайгы хүнүнде теоретиктиг айтыглар талазы-биле кичээлдер болган. Аная Чөөн-Хемчик районунуң көдээ ажыл-агый эргелелериниң кол зоотехниги Шомбулдуң «Мал чемнери болгаш мал чемгерилгезиниң үндезилери» деп илеткелин дыпаан. Мал чемнери болбаазырадыр машиналарның болгаш механизмнериң тургузуунун, ажылдаарының талазы-биле кичээлдерни республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының мал фермаларының механизация бөлүүнүң начальниги Т. Вологин эрттирген.

Мал чеми болбаазырадыр техниканы, цехти ажылдадырының талазы-биле практиктиг кичээлдерни «Чыраа-Бажы» совхозтуң фермазынга чорутган. Семинарның түңнелинде оон киржикчилери дуржулга солушкан.

• • •

«Сельхозтехниканың» септелге-тудут эргелелериниң коллективи бо беш чылда хөй ажылдарны кылыр. Оон тудар будүрүлге тудугларынга Чаа Шагаан-Арыгда септелге мастерскаязы, Кызылда, Чадаанада, Самагалдайда автомобильдерниң техниктиг ажаалда станциялары, күүлүг «Кировец» тракторларның техниктиг ажаалдазының Кызылда станциязының тудуу дээш оон-даа өскелер хамааржыр.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу Семен Баянович Санданның бригадазы октябрьда тудуг-монтаж ажылдарының планын 120 хуу күүсеткен. Олар амгы үеде хоорайның дөртү микрорайонунда 110 аал ишти чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турарлар. Чыл тончузунге чедир ажылдың темпизин кошкатпайн ажылдавышаан, бригаданың кежигүннери юбилейлиг чылдың планын чедишкиниг күүседир соруулгалыглар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) дашчы Давазын Ондар, каңнакчы Серен Коңгар ажыл үезиндс.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКАЗЫН ЧӨП АЖЫГЛААР

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында)

— машина-трактор парыгының база ону дериг чепсегдээриниң специализастаан техниктиг хандырылгазын бүгү черлерге пептередир болгаш аңаа үндезилээш оларның техниктиг бедик деңнелин хандырар, машиналарның эдлечгде болгаш хүнде ажылдан кылышкынын бедидер;

— көдээ ажыл-агый техниказын кадагалаарының, ажыттаарының болгаш үндүр бижириниң доктааттынган чурумун сагыры дээш контрольду күштелдирер, оларны ажаан характаарының күш-ажылчы болгаш материалдыг чарыгдалдарын кызырар.

— совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, организацияларының баланысылыдан тракторларны, автомобильдерни, комбайннарны болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа машиналарын хуусавзы четпээнде үндүр бижирин шуут хоругдаар;

—ажылдан кылырының техника талазы-биле үндезилеттингеп нормаларынче бүгү ажыл-агыйларның шилчиринге база специализастаан звеноларның болгаш комплекстиг отрядтарның ажылының дуржулгазын, а ол ышкаш механизастаттынган ажылды чорударының дүрүмнерин болгаш дешилгелиг технологиязын практикага пептередиринге үндезилээш механизаторларның күш-ажылын организастаарын эжиждер;

— күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип алыры база машиналарның техниктиг арталарын ажыктыг ажыглаары дээш механизаторлар ортузунга социалистиг чарышты улам калбартыр;

— бүдүрүлгеге эртем-техниканың чедишкиннерин пептередир, техниканы ажыктыг кылдыр ажыглап, ооң кадагалалын эжиждер дээш специалистериң ролүн болгаш харысалгазын бедидер соруулгабиле оларның албан-дужаалын тодаргай барымдаалап совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа бүдүрүлгелериниң база «Сельхозтехника» организацияларының инженер-техниктиг албанының ажылын сайзырангайжыдар.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трези, Көдээ ажыл-агый экономиказының Сибирь эртем-шинчилел институдунуң Тываның көдээ ажыл-агый экономиказының сектору, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциялы, Көдээ ажыл-агыйны эртемге үндезилеп организастаарының Тыва салбыры республиказының совхозтарының машина-трактор парыгының үстүү хемчээлин ажылдан кылгаш, ону бадыладыры-биле 1979 чылдың январь 15-те Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге киирер хүлээлгелиг.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, «Скотопром» трези дараазында эргежок чугула түүлдерни кылыр:

— 1977—1978 чылдарда совхозтарга, а ол ышнаш «Сельхозтехника» салбырларына, каттыжышкынларына база автотранспорт бүдүрүлгелеринге төп септелге мастерскаяларын, автогаражтарны, техниктиг хандырылганың пунктуларын, комбайннар септээр тускай черлерни, нефть складтарын, машина турар херимнег черлерни, оске-даа бүдүрүлге объектилерни ажыглалга киирерин хандырар;

— хереглелдің долу хемчээлинге чагыларны чогуур ойүнде кылырын организастаар болгаш ажыглалга киирер бүдүрүлге объектилеринге база моптаж ажылдарына хереглеттинер металл ажылдан кылыр, септелге-технологтуг болгаш стандарт чок дериглелдерни тускайлап бээрин база белеткээрин 1977—1978 чылдарның планына киирерин көөр;

— совхозтарның, «Сельхозтехника» база суг ажыл-агый бүдүрүлгелериниң, организацияларының автомобильдериниң, тракторларының, комбайннарының мелиоративтиг техниканың болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа машиналарының септелге мастерскаяларын, станцияларын, техниктиг хандырылгазының пунктуларын, мал ажылының болгаш нефть ажыл-агыйының дериглелдерни хөгжүдүн база таарыштыр тургузарының схемазын ажылдан кылгаш, 1978 чылдың июль 1-те чедир Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге бадыладыры-биле киирер;

— тракторларның техниктиг байдалын болгаш септелгеге кирер-кирбезиниң дугайын тодаргайы-биле оларны көрүп турган планда көрдүнгенин өзугаар часпайн хынаан көөр системаны шингээдип алырын доозар.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны 1978—1980 чылдарда тракторларның, автомобильдериниң, тараа ажаар комбайннарының, оске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш дериглелдериниң белдирлерни болгаш агрегаттарын септээр, элеп баксыраан кезектерни катан тургузар талазы-биле ажылдың хемчээлин дыка улгаттырар хүлээлгелиг. «Сельхозтехниканың» районнар аразының Кызылда каттыжышкынына 1978 чылда тракторларның, автомобильдериниң болгаш тараа арыглаар комбайннарының болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа машиналарының элеп баксыраан кезектерни катан тургузарының, а ол ышкаш К-700, Т-150 тракторларның, чаашкынналдырын сутгарар машиналарның, көжүн чоруур насос станцияларының, электри шимчедикчилерниң белдирлерин болгаш агрегаттарын септээр цехти тургузар.

Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстволары, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, күрүнеңиң республика автомобиль инспекциязы — автотранспорттуң ажыктыг ажыглалын бедидериниң, аварияларны эвээждириниң болгаш орук-транспорт озал-ондактарын чайладырының талазы-биле организас-техниктиг хемчеглерни ажылдан кылгаш, боттандырар хүлээлгелиг. Ол соруулгабиле ажыл-агый бүрүзүнге эргежок чугула түүлдер болза:

— шимчээшкинни айыыл чок болдурарының талазы-биле контроль-техниктиг пунктуларны, кабинеттерни, чолаачылар орукка үнер мурнунда эмчи көрүлдезин чорудар медицина постуларын тургузар;

— автоинспекторлар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш активчилер составтыг доктаамал рейди белүктерин тургузар;

— бүгү хажыдыышкыннарның хүн бүрүде тодаргай үчёдун кылыр болгаш оларның тус бүрүзүн хандыр сайгарын көөр, а аңаа буруулуг кижилерге шыңгыы хемчег көргүзер;

— чолаачыларның билиин доктаамал хынаары-биле тускай программа өзугаар ай сапында оларның сургаалдалыг кичээлин чорударын практикалаар;

— шимчээшкинниң айыыл чок чоруунуң талазы-биле конкурстарны база хүннерни эрттирерин доктаамал практикалаар;

— ажыл шагындан дашкаар үеде бажыңнар чаңында ниитиниг автотранспортун тургузарын шуут хоругдаар.

— чазын тоймаглаттынган болгаш эде дериг кылган бүгү автомобильдерни 1978 чылдың январь 1-те чедир катап кылып тургузар, маңаа буруулуг кижилерге шыңгыы хемчег көргүзер;

СЭКП хооркому, райкомнары, хоорайкүүскомнары, совхозтарның болгаш автотранспорт бүдүрүлгелериниң удуртукчулары автотранспорттуң инженер-техниктиг болгаш оске-даа ажылдакчыларының ортузунга политиктиг болгаш организакчы ажылды күштелдирер, удуртукчу звено-биле ажылды, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, улусчу контроль белүктериниң база постуларының болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын сайзырангайжыдар хүлээлгелиг. Автотранспортту ажыктыг кылдыр ажыглаары, аварияны болгаш орук-транспортунуң озал-ондактарын эвээждири дээш социалистиг чарышты улам калбартыр херек.

Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трези, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны 1977—1978 чылдарда дараазында даалгаларны боттандырар:

— машина-трактор парыгының специализастаттынган техниктиг хандырылгазын непередир талазы-биле;

— диспетчер албаның непередир талазы-биле;

— специализастаан бригадаларны тургузаар талазы-биле.

Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый, Чырыдыышкын министерстволары, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны; «Скотопром» трези, профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелеп, облпрофчөвүлели, ВЛКСМ обкому, СЭКП райкомнары, райкүүскомнар көдээге механизатор кадрларны быжыглаар айтырыгның талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин боттандырар дээш контрольду күштелдирер хүлээлгелиг болгаш мыңдыг немелде хемчеглерни алыр;

— механизатор кадрларны белеткээри, мергежилин бедидери, оларны көдээ ажыл-агыйга быжыглаары, профессионал-техниктиг училищелериниң доозукчуларын мергежилиниң аайы-биле ажылга таарыштыр киирери болгаш оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарыга эргежок чугула таарымчалыг байдалды тургузары дээш совхозтарның болгаш көдээ ажыл-агыйның оске-даа бүдүрүлгелериниң, организацияларының удуртукчуларының харысалгазын бедидер;

— кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырар, механизаторларның күш-ажылының бүдүрүлгечи база культура-амыдырал байдалын эжиждер;

— механизаторларның күш-ажылын организастаарын улам мөгай сайзырангайжыдар, оларның чыл дургузунда дең-дески ажылдаарын хандырар;

—аныяк механизаторларның холушкак мергежилди шиңгээдип алырына таарымчалыг байдалды тургузар, а ол ышкаш оларны бирги эдлечгде чурттаар бажың-биле хандырар;

— бүдүрүлгениң мурнакчыларының болгаш хоочуннарның талазындан аныяк механизаторны дагдынарының шимчээшкинни улам калбартып, көдээ аныяктарның эң эки дагдынынчыларының ажылының дуржулгазын непередир.

Көдээ ажыл-агый, Мелиорация болгаш суг ажыл-агый, Чырыдыышкын министерстволары, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны, профтехөөредилгениң эргелели, облпрофчөвүлели, ВЛКСМ обкому, ДОСААФ обкому, СЭКП райкомнары, райкүүскомнар 1977—1980 чылдарда механизатор кадрларны план ёзугаар белеткээрин хандырар хүлээлгелиглер.

Көдээ ниити эртем школаларының өөреникчилериниң мергежил шилин алырының, өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларына болгаш күш-ажылдың база дыштанылганың лагерьлеринге оларны күш-ажылга хандыышдарының талазы-биле ажылдарны күштелдирерин Көдээ ажыл-агый, Чырыдыышкын министерстволарына болгаш профессионал-техниктиг өөредилгениң эргелелинге, СЭКП райкомнарына, райкүүскомнарга, облпрофчөвүлелинге, ВЛКСМ обкомунга сүмелээн.

Совхозтар болгаш көдээ ажыл-агыйының оске-даа бүдүрүлгелери, организациялары көдээ школаларга кабинеттерни дерин кылыр, чер участоктарын тускайлап бээр, техниканы хандырар талазы-биле доктаамал дузаны көргүзер. А школаларга бүдүрүлге өөредилгезин чорударына мергежилдиг специалистерни болгаш бүдүрүлгениң мурнакчыларын томуйлап киириштирер.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Эш Л. И. Брежневтиң «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетениң депшилгези» деп илеткелин, Кремльге болган байырлыг хуралдың оске-даа материалдарын пропагандалаар болгаш өөренир талазы-биле улуг ажылды чурттуң чер болганында күш-ажылчы коллективтерде болгаш чөннүң чурттап турар черлериниң аайы-биле чорудуп турар.

ХАБАРОВСК

Байкал-Амур магистралының Ургал тудугжуларының коллективинде эш Л. И. Брежневтиң «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетениң депшилгези» деп илеткелин өөренир талазы-биле кичээлдерни солун болгаш ханы утка-ынналыг кылдыр эрттирип турар. Ук илеткелде келир үеже угланылышкынныг комплекстиг улуг программаларның дугайында, Барыын болгаш Чөөн Сибирьниң хөгжүдүүнүң программаларының дугайында чугаа чоруп турар черлер БАМ-та баштай келгеннерниң сагыш-сеткилиниң чоргаарланышкынын хайныктырын турар.

ТБИЛИСИ

Грузияның идеология талазы-биле үжеп мун чыгам ажылдакчылары Москвага болган байырлыг хуралдың документилерни ажылчы чоннарны ортузунга пропагандалаар талазы-биле ажылды калбарты берген. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттарының — байырлыг хуралдың киржикчилериниң чугаалары ажыл-ишчилерниң улуг сонуургалын хайныктырып турар. Партийжи өөредилгениң болгаш политиктиг чырыдыышкынның четкилериге болгулаан кичээлдерге пропагандистер алдан чылдар дургузунда чурттуң болгаш республиканың чедишкиннериниң дугайын чугаалап турар, ол пропагандистериң арызында партияның хөөчүннары, Октябрьның идеяларының тиилелгези дээш демиселдің киржикчилери база бар.

ДУШАНБЕ

«Совет эрге-чагырганың 60 чылы» дээр лекторий Душанбениң төргү комбинадында ажыттынган. Ооң программазында— эш Л. И. Брежневтиң «Улуг Октябрь болгаш кижи төрелгетениң депшилгези» деп илеткелинин, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң эдлечгде чоп чедиги сессиязының материалдарының болгаш чурттуң чаа Конституциязының талазы-биле лекциялар бар.

БЕЛГОРОД

Бо областың хоорайларынче болгаш суурларынче СЭКП обкомунуң организастааны пропагандачы 22 болук үнүшкен. Партия болгаш совет ажылдакчылар, специалистер, лекторлар Кремльге болган байырлыг хуралдың материалдарын дугайты илеткелдерни болгаш беседаларны ажылчы чоннарның мурнунга кылып, 60 чылдар дургузунда совет улустуң теегулуг чедишкиннериниң дугайын, ССРЭ-ниң чаа Үндезин Хоойлузунуң дугайын чугаалап турар.

ОДЕССА

Партия комитеттериниң болгаш Украин ССР-ниң «Билиг» ниитилелиниң лекторларының зоналар семинарлары Одессага болгаш Тернопольга болган. Улуг Октябрьның 60 чылынга холбаштыр Москвага болган байырлыг хуралга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш оске-даа материалдарны республиканың ажылчы чоннарының ортузунга өөренирингe ол семинарларны турасказаткан. Москвадан болгаш Киевтен ол черлерде келген эртемденнер ажылчы чоннарның мурнунга илеткелдер кылып, «Билиг» ниитилелдің эге организацияларынга методиктиг дузаны чедирген.

(СЭТА).

ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭН БЕДИДЕР

Респотребсоюзтуң үлет-пүр комбинадының ногаалар консервалаар цегиниң ажылчыннары бо хүннерде инек-караан, кек-катты болгаш меөгүлерни савалап доозуп турар. Республиканың аъш-чем магазиннеринде консервалаан капустаны садып эгелээн.

ЧУРУКТА: цехтиң мурнакчы ажылчыны Зинаида Прохоровна СТОЦКАЯ.

Республика типографиязы — Тывада эң хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи. Бо коллектив ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге эң чугула ажыл-керекте бүдүрүп, республика солуннарын база политиканың, чечен чогаалдың, өөредилгениң янзыбүрү номнарын болгаш оске-даа эң чугула продукцияны парлап үндүрүп турар. Ында партия организациязының удуртулгазы-биле бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери боттарының мурнунда харысалгалыг соруулганы канчаар шиитпирлеп турарының, коллективте партийжи-организакчы болгаш политиктиг ажыл канчаар тургустуңганының дугайында ында коммунистериң бурунгу хүн эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралында принципиалдыг шыңгыы партийжи чугаалар болган.

Бүдүрүлгениң ажылчыннарының дыка хөөү планыг онаалдаларын болгаш алган социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседип келген. Чижээ, өөрүкчүлер В. Гнездюкова, В. Плескач, дептерлекчи О. Блинова болгаш ооң-даа өскелерни оларга хамаарыштырып болзур. И. Пономарева, Т. Щеглова, Г. Боборыгина олар онгу беш чылдың баштайгы 2 чылының планын боттарының эштериниң мурнай бир ажылчынга онааштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 100,8 хуу күүсеткен болгаш 48 янзы-бүрү аттыг ном-дептерлерни, ооң иштинде 15 өөредилге номнарын парлап үндүрген. Өөрүлге цеги үшкү кварталдың планын 106,8 хуу күүседип, күш-ажылчы бедик түүнелдерни чедип алган. Өөрүкчүлер В. Гнездюкова, В. Наезжих, Р. Заворотная, Г. Боборыгина, В. Плескач 1978 чылдың үлүүнде ажылдан турар.

Дептерлээр цех (начальниги Ф. Касинцева, профбөлүк организакчызы Н. Ондар) Улуг Октябрьның 60 чыл ооң бедик коргүзүүлерлиг, чедишкинниг уткуп, ол юбилейге турасказаткан социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, хын турар беш адыр сылдыстыг шилчиир Кызыл тукту болгаш ажыа шаңналын алган. Дептерлекчилер О. Блинова, М. Баева, Е. Лопатина, Т. Тормазакова болгаш ооң-даа өскелер онгу беш чылдың баштайгы ийи чылының планныг онаалдаларын 1 чыл 10 айлар дургузунда күүседипкеннер.

Октябрьның 60 чылының байырлалында күүсеткен.

Бо чылдың үш кварталдарында типография продукция сайгарарының планын 100,6 хуу, ону бүдүрерин 100,8 хуу.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

В. Плескач баштаан комсомолчу-аныяктар бригадазы Кызыл хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелериниң аныяктарының арызында социалистиг чарышка бирги черни эзлээш, ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Бүдүрүлгеде коскү агитация ооң дерискээриниң даштында болгаш иштинде, цехтерде лозунгнар, плакаттар, социалистиг чарыштың стендилери, хүндүлел самбызы үе-үеге таарыштыр чаартының турар. Бо бүдүрүлге черинде коммунистиг күш-ажылдың 8 бригадазы, коммунистиг күш-ажылдың 105 шалынчызы бар, ол бедик ат дээш ам 36 кижи демисежип турар.

Партия эге организациязының учёдунда 18 коммунистиң болгаш СЭКП кежигүнүнге 1 кандидаттың 11-и материалдыг бүдүрүлгеде ажылдан турар. Коммунистери бүдүрүлгениң кол-кол болгаш харысалгалыг участоктарында таарыштыр тургускан, олар тустузунда партийжи даалгаларлыг.

Партия организациязының ажылында чамдык эки талалар, бурунгаар базымнар-биле чергелештир четпестер амдаа бар болуп артышаан. Бүгү коммунистериң болгаш партбюронуң хуралдарынга күүсеп алган доктаалдарының күүселдээни хынаары чогуур деннелде тургустунмаан, ооң түнелинде чамдык хуралдарга үндүрген шиитпирлер, коммунистериң шүүмчүлелдиг сапал-онаалдары күүсеттинмейн арткан. Чижээ, кол инженер Е. Когут бүдүрүлге ажылын, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын, техниканы чоп ажыглаарын болгаш кадрларны кижиидерин эжиждер талазы-биле шүүмчүлеелдерден чогуур кандыг-даа түнелдер үндүрбейн, тодаргай план чок, инициатива чок ажылдан келген. Кадрлар, ылангыя эдикчилер чедишпес, ол чорук техниканы чоп ажыглаарынга, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге шаптыктап турар.

Парторганизация администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргезин боттандырбайн келген, ооң түнелинде четпестерни чайладырынче угланган ажылчыннарның шүүмчүлелдерин болгаш саналдарын тоон корбес чорук ам-даа уламчылап турар.

«Полиграфист» хана солун доктаамал үнмейн, коллективтиң амыдыралын чогуур деннелге чедир чырыдын шыдавайн турар. Чамдык коммунистериң аажы-чанында, сагылга-чурумунда партия уставының пегелделеринге дүүшпес үүлдер тургулаан. Чижээ, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээни дээш партия кежигүнүң М. Бурков, партийжи даалгазын ак сеткилдиг күүсетпээни дээш коммунист Н. Стрекалова партия талазы-биле хемчег алдырткан.

Парторганизация секретары, илеткелчи В. Голубков болгаш санал бергеннер Ф. Касинцева, М. Михалева, К. Допчун-оол болгаш ооң-даа өскелер партия организациязының коллективте хөй-ниити организацияларын удуртуп турарында четпестерни, бүдүрүгеде камналга дээш демиселдің кошкаан, бүдүрүп үндүрүп турар продукцияны шыпарык эжиждер, ажылчыннарның техниктиг билигдерин бедидер талазы-биле ажылдың чавыс деңнелинде турарын, өрүлге цегинде техниктиг чамдык хажыдыышкынныгны, ылангыя ол цехтиң начальниги Т. Николаеваның улусчу контроөёрларга, өске-даа эштерге холбаштыр каржы аажы-чанының дугайын, чадагай черде үрелип чыдар саазыннарның болгаш ооң-даа өске эт-хереклеринің дугайын ыңгыы шүүмчүлээн.

СЭКП ТК-ниң октябрь (1977 чыл) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чедиги сессиязының материалдарын, аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш чаа Конституцияны коллектив кежигүннеринге хандыр өөредир ажылды күштелдиреринче, онаалдаларын күүседиринге бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң күжүн мөөнээринче, партия организациязының дайынчы арга-шинээзин улам бедидеринче угланган хемчеглерни айыткан доктаалды хуралга хүлээп алган.

М. МОНГУШ,
«Шыпның» тускай корр.

ДЫДЫК КАЖААЛАР

«Саян» совхозтуң төп сүт-бараан фермазынга чеде берген, оске дыка хөй ажыл-агыйларда чок чаңгыс ийи хевирниг бетонпаан кылган улуг кажааларын кижи магадаар. Ынчалза-даа далешпаалы.

Ийи үүс ишек турар ужурлуг кажаа. Иштинде инектерда чок, дежурный саанчы кажаа иштин аштап арыглаан тур. Чылыг үени, эки оттуу ажыглап, хүндүс кезек үеде инектерни үндүрүп кадарын турар болду. Кажаа иштинин бус-шаңы-даа холчок. Ханалар, дээвир кылайтыр хыраалай берген. Инектер турар улуг черде-даа, бичежек оске өрөөлдерде-даа соок. Чылдагааны чүү? Соок дүшкүже, чер доңгужете чедир траншеялар казып, одалга системазының хоолайларын улап четтирээн. Ынчангаш бо кижи мал аваа инчаар кыштаар апаргаы тодаргай. Хөөчок улуг даш кажаа чүге инектериниң тынышылдан чылын турар болганда, 40—50 градус соокта аваа үү болуруп? Шалазын ыш-биле кылган-даа болза, ам безин ооң кырында янзы-бүрү бок, инек одаа чыпшыр доңуч, инектерге таарымча чок соок «дрожек» болуп бар чыдар. Мал сүтгарар система мында ам-даа ажыглалга кирбээн. «Сельхозтехниканың» Бин-Хем салбырындан ээп турар каш кижи автопоилкалар улап турар. Ооң ангыда машинабиле сваленың вакуумнуг хоолайларын база эштевилеп. Автопоилкаларже баар сүгнуп шыгжамыры турар улуг доскаар ам-даа тургустунмаан. Бо бүгү четпестерниң хөй кезиин ферма эргелекчизи А. Лопсанов үстүнде алдаанывыс салбырның ол кажаага монтаж ажылдарын кылырын озалдатканы-биле, чугуур материалдар чок турганы-биле тайылбырлады.

А мурнунда-ла ажылгалга кирген база-ла мындыг кажаандыг чемнер төп сүт-бараан фермазынга онаажын турарыл, олар кыштаглаашкын үезинде чедер бе, айлар аайы-биле хуваалда бар бе? Бо айтырыгларга ажыы-биле чугаалаарга, тодаргай, ылаптыг харыларны ферма эргелекчизи берин шыдавады. Ооң чугаазы-биле алырга, ферма

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫ-ХУРННУҢ КОЛ АЙТЫРГЫЗЫ

да четпестерни чүүн-биле тайылбырлаарын? Эрткен кыжын копчуг соок үеде (ол кажаанын инектер турар улуг өрөөлинде база чылыдылга системазы чок) автопоилка үрелген. Ооң бээр ам чыл чедер деп турар, мындыг турбуже бо үеге чедир ооң септелгезин дооспаан болду. Совхозта ону кылып алыр аргалар турган, харын-даа тускай кожүп чоруур болуп база бар. Ол болук оске черлерде ажылдан чорун турар дээр, а мырынай думчук алаанда, совхоз төвүнде фермага та чүге четпес улус чүве? Кандыг, чүү-даа деп чылдагаанда-ча, инектерге ооң дээре чүүдаа болбас—олар .Ооң хемдеп соок суг ишпишаан.

Ол-ла кажаалардан торүүр дей берген болгаш торүүкен инектер турар кажаа харып чылыг, чырык, арыг-силиг. Ол мындыг болур-даа ужурлуг.

«Саян» совхоз 3600 тонна сигенни (план-даалганын 75 хуузу), 5461 тонна сенажны (243 хуу), 230 тонна витаминиг сиген далганын (38 хуу), 1085 тонна силосту (3 хуу) белеткеп алган. Моон иштиндеп каш-каш тонна, кандыгчаңында 900 тонна хире силос, элээн хой(?) сигеп бар. Саанны болбаазырадыр сорулга-биле бетонпаан оңгарда 400 тонна хирени ажыктыг хевирлиг кылдыр шыгжаан. Ооң составында, саваңдан ангыда, кызыл-тас чарбазы, чугай, дуе бар. Рацион дугайында айтырыгга хонукта-ла 15 килограмм силосту, 4 килограмм чедир комбикормну, кызылтас далганын, ооң ангыда дусту инек бүрүзү ап турар деп харыны алдыныс. Ол чогуур нормаларга чедер бе, малдың продуктулуг чоруунга кандыг салдарлыгыл дээрин билдинмес. Рационда сигеп аны сенаж чок, чулуктуг чемниң хемчээлин эвээш. Ындыгдаа болза, фермада бар 550 ажыг инекке онааштыр саваң коорге, демги рацион өзугаар безин чемгеррге, бар силос четпейн баарын көрдүвүс. Ону канчаарыл? Түнней чугаалаар болза, мал чемнерин харыысаалгалыг кижи — эргелекчи-даа хүлээп албаан, ындыг болганда ол ооң хемчээлин-даа эки билбес, ооң учёдун, хуваалдазын чорутпайн турар. Совхозтуң кол зоотехниги В. Мутовиниң ол ажылды база кылбайн турары илден. «Мал чемнери четчирчетчир» деп чугааны дыңнадывыс, ынчалза-даа ооң херек кырында сапаашкыны чок болганда, ол чугаа бүзүренчиг эвес.

СЭКП ТК-ниң Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Дарзазы эш Л. И. Брежнев кышкы-даа байдалдарда бедик продуктулуг чорукту чедип ап болур, ону чедип алыр толээде, кыштаглаашкынны эки организастаар, курлавырларны билдилиг ажыглаар, малдың килограмм чем бүрүзүн чоп, эң ажыктыг кылдыр ажыглаар, бүдүрүлгениң технологиязын эки байдалга тургузар херек деп, мал ажылының мастерлериге чагаазынга демдеглээн болгай. Ук фермада амгы байдал ол пегелделерге дүүшпейн турарының, чамдык чижектерин бо үүлде демдеглединис.

Кыштаглаашкынның эртип турарының чутулда үнелели — алдынып турар продукцияның хемчээли, шынары болур болгай. Бо хүннерде фермада саап ап турар сүттүг бир инекке онааштыр хемчээли чайгы үеде турганындан ийи катап, сентябрь айынындан 1,5 катап эвээжээн. Бар четпестерни кыска хуусаада этпес болза, продуктулуг чорук ам-даа кудулаары чугаажок. Маңаа шиитпирлиг сөстү Бин-Хем районнуң удуртур органнары база сөглээр ужурлуг.

А. ДЕМБИРЕЛЬ,
«Шыпның» тускай корр.

МЭЛЗ-тиң бедик темпилери

МОСКВА. МЭЛЗ-тиң бүдүрүлге-техниктиг каттыжышкынының электровакуум-приборлар бүдүрүлгениң хемчээлин өстүрериниң темпилериниң талазы-биле беш чылдыа ийи чылының онаалдаларын күүсеткенинин дугайын рапорттаанар. Турган хуусаадан чыл бурунгаар продукцияның шынарын башкарар комплекстиг системазын тургускан. Экранының диагоналы 61 сантиметр хемчээлдиг, өөнүг кинескопка хуусаа бетинде Шыпар демдээн тывыскан, чаа хевирнин 39 кылыгларын бүдүрерин шиңгээдип алган.

Продукцияның шынарын бедиткени улус ажыл-агыйынга хөй миллион рубльди кампан бээр арганы берген.

ЧУРУКТА: өөнүг телевизорларга кинескоптар экранын тургузар шугум.

В. КУНОВТУҢ фотозу
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРТТУН ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНДА

Кичээнгейни — шынарже

Хабаровскиниң «Дальдизель» заводу крайда эн-не баштай түүлеп кылыр бүгү продукцияны күрүнеиң Шынар демдектиг кыдыр бүдүре берген. Төлевилеттинген хуусаадан ийи бүдүн чартык чыл бурунгаар ол заводтуң коллективи ону чедип алган. Аар болгаш транспорт машина тудуунуң министерствозунуң болгаш адырның профэвилелиниң ТК-ының шилчиир Кызыл туғун беш квартал дургузунда ап келген бүдүүлге чери Улуг Октябрьның юбилейиниң бүдүүзүнде Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаннаткан.

— Ол чедиишкиннер заводтуң коммунистериниң идепкейлиг организаҗы ажылыбиле хавдыртынган. Продукцияны сайыраңгайжыдары оларның онза сагыш салыышкыны болур—деп, «Дальдизельдиң» партбюро секретары Д. Садков чугаалаан.

Шынар дээш партийжи контрольду хой кижилиг комиссия боттандырып турар. Ооң кежигүннери—эн-не аталдарлыг инженерлер база бедик мергежилдиг ажылчынар—бүдүүлгениң эн-не чугула участоктарында ажылдап турарлар. Дизель конвейериниң ажылын олар доктаамал хынап турар. Чижээ, бир хыналданың үезинде дерилгелерни септээр черин калбартыры эргежок чугула деп тодаткан. Комиссияның илеткелин заводтуң шынар хүүнүн үезинде чугаалажып көрген. Комиссияның саналы-биле специализаҗаттынган септелге участогун тургускан.

Бүдүүлге черинге улгаттырган баштайгы комплекстиг бригаданы тургузарын аныяк коммунист А. Руднев комиссияга саналдаан. Ол бригада ээтпектиг өзекти чыылдага дужаарынга чедир кылыр бүгү операцияларны бодунга хүлээнип алган. Мурнунда ону элээн каш коллективтер кылып турган болгаш контроль чорударынга хой күжениишкиннерин үндүрүп келген. Ам ындыг контрольду бригада бодунга алган.

«Тергин эки шынарның бригадазы» деп ат дээш чаныштын түүнелдерин комиссияның кежигүннери үндүрүп турар. Ол чаныштың кол негелдези болза ийи чыл дургузунда үрей кылыр чорукту, продукцияны эде кылыры-биле дедир эгидерин болдурбазы болур. А. Руднев комплекстиг бригадазы продукцияны ажылчын магадылал-биле үндүрүп турар коллективтерниң аразында кирген.

Эң дээре ажылчыннарны дуржулгазын пропагандалаарынга партия организациязы хой үүлдерни кылып келген. Заводтуң техника-экономиктиг билиглер университединде болгаш коммунистиг күш-ажыл школаларында мурнакчы ажылчыннар лекциялар номчуп турар. Шынарның тергиннеринде тускай плакаттары болгаш тематиктиг стендилерни тураскааткан.

С. ГЛУХОВ.
СЭТА-ның корр.

Хабаровск.

Күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаар

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ сагылга-чурумун шыңгыы саныры - коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузарының улуг сорулгалары шиитпирлээринин, коммунистиг пиитилелдиң аныяк тургузукчуларын кижизидериниң херээ-биле холбашкан. Эртем-техниктиг революцияның сорулгалары-биле социалистиг ажыл-агый тургузуушкунун холбаштырары күш-ажылдың бедик сагылга-чурумун негеп турар.

СЭКП хооркому болгаш райкомнары бүдүүлгеде күш-ажылдың сагылга-чурумунче чогуур кичээнгейни угландырып, бо талазы-биле ажылдыг чер-черде байдалын хынап, анализтеп көрүп турар. Черде партия организациларының пиитиг күжүн ажылчынарның бедик бүдүүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче, бүдүүлгениң техниктиг болгаш культурлуг деннелин бедидериниче, күш-ажылды эртемге үндезилеп организаҗаарынче угландырган. Оонбиле чергелештир партия, профэвилел, комсомол организациларыны моральдыг база материалдыг идиг беришкиниң хевирлерин чогумчалыг ажылаарын, ажылчы чоннуң культурлуг амыдыралын улам экижидерин болгаш оларның хостуг үезин чөп ажылаарын чугулалаан көрүп турар. Ындыг хемчегларниң түүнелинде ажыл-ишке чедиишкиннерни хандырып турар.

Тыванып электря четкилеринде, демир-бетон кылыгларының заводунда, Тураның амыдырал хандырылга комбинадында, «Каа-Хем» разрезинде, Тыванып сүт комбинадында болгаш Кызылдың дааранылга фабриказында күш-ажылдың сагылга-чурумун бедик деннелге тургузарынче улуг кичээнгейни салып келген.

НИИТИЛЕЛ хогжүлдезиниң амгы үе-чадазының онзагай байдалдарын барымдаалаан, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, ажыл-агыйны башкарарының методтарын болгаш механизмнерин улам сайзыраңгайжыдары, бүгү ажылдың шынарын болгаш ажыктыг чоруун бедидери — экономиктиг тургузуушкунну чаа чадаже кодүреринин кол быразы деп партия өөредип турар.

Сөөлгү чылдарда республиканың бүдүүлгелериниң 20 ажыг цехтерин эде кылган, механизаҗаттынган 11 шугумнарны тургускан, чаа техниканы ажылаар, күш-ажылды организаҗаарының талазы-биле 280 ажыг хемчегларни боттандырган. Ол ажылды кылып чорутканындан 500 мүн рубльдиг экономиктиг камгалгазын чедип алган. Бо-ла үениң тургузунда 950 ажылчынарның күш-ажылчы мергежилин экижидер хемчегларни алган. Бо талазыбиле хөй ажылды «Тыва кобальт» комбинадында, «Каа-Хем» разрезинде, дааранылга фабриказында кылган. Бүдүүлгениң техниктиг эде дериишкини, күш-ажылдың депшилгелиг арталарын ажылдап кылыры болгаш ону калбаабиле ажылаары, бүдүүлгени эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдары, депшилгелиг ажыл төлевири болгаш шанап-мактаарының системазы—бо бүгү болза, үстүнде коллективтериниң эки ажылының кол факторлары-дыр.

«Каа-Хем» разрезте күш-ажылдың сагылга-чурумунче улуг кичээнгейни угландырып, ону экижидерин чедип ап турарындан коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң чедиишкинге киирип турар үүлг-хуузу улгадып турар. Ооң түүнелинде коллектив планныг онаалдаларын ай санында ажыр күүседип, республиканың мурнакчы бүдүүлгелериниң одуруунда чоруп турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ сагылга-чурумун быжыглаарынга пиитилелдиң кол үндезини болур бүдүүлге коллективтериниң ролю улуг. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрей турардарының 40 хуузу оларның дугайында айтырыгны ажылчы чоннуң хуралдарынга, эш-хуу судтарынга чугаалажыры оларга күзенчиг эвес, ыядынчыт деп санап турарын анализ бадыткаан. Ынчангаш ажылчы чоннуң хуралдарының кижизидикчи ролюн үнүг. Дагдыныкчы биле өөреникчиниң чангыс план-биле ажылдаары болгаш ооң күүселдезин оларның кады харылаар чоруу бүдүүлге ажылынга багай эвес түүнелди бээрин практика көргүскен. Кызылдың хлеб заводунда эолчет мастера, дагдыныкчы Мария Алексеевна Зименинага удуртқан эпнайыралдыг коллективтиң ажылы ону база херечилеп турар. Ооң удуртқан бригадазының кежигүн бүрүзү планныг онаалдарын ажыр күүседип, кызыл продукциязының шынары эки боолу турар.

Ажылчы чоннуң күш-ажылдың сагылга-чурумунга кижизидериниң кол чепсээ социалистиг чаныш болгаш ооң дээди чадазы—коммунистиг күш-ажыл дээш шимчаашкин болур. Чаныштың ленинчи принциптерин удуртулга болдурбушаан, ооң кол негелдезин продукцияның түгле санынче эвес, а шынарын экижидерин чедип алырынче угландырар. Социалистиг чаныш түүнелин үндүрерде түгле бүдүүлге көргүзүүлерин эвес, а коллективте сагылга-чурумунун байдалын база өөренип көөр. План күүселдезин эки-даа болза, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр таварылга бар болза, чедиишкиннинг ажылдап турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга дагдыныкчыларның ролю үнүг. Дагдыныкчы биле өөреникчиниң чангыс план-биле ажылдаары болгаш ооң күүселдезин оларның кады харылаар чоруу бүдүүлге ажылынга багай эвес түүнелди бээрин практика көргүскен. Кызылдың хлеб заводунда эолчет мастера, дагдыныкчы Мария Алексеевна Зименинага удуртқан эпнайыралдыг коллективтиң ажылы ону база херечилеп турар. Ооң удуртқан бригадазының кежигүн бүрүзү планныг онаалдарын ажыр күүседип, кызыл продукциязының шынары эки боолу турар.

Ажылчы чоннуң күш-ажылдың сагылга-чурумунга кижизидериниң кол чепсээ социалистиг чаныш болгаш ооң дээди чадазы—коммунистиг күш-ажыл дээш шимчаашкин болур. Чаныштың ленинчи принциптерин удуртулга болдурбушаан, ооң кол негелдезин продукцияның түгле санынче эвес, а шынарын экижидерин чедип алырынче угландырар. Социалистиг чаныш түүнелин үндүрерде түгле бүдүүлге көргүзүүлерин эвес, а коллективте сагылга-чурумунун байдалын база өөренип көөр. План күүселдезин эки-даа болза, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр таварылга бар болза, ыядынчыт коллективти мурнакчы деп санаас. Ындыг таварылга республиканың аъш-чем үлетүрүнүн чамдык бүдүүлгелеринге, тараа продуктуларының эргелелинге, Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинин коллективтеринге тургулаан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ үлетүр бүдүүлге черлеринде партия, комсомол организациялары күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидер, ажыл шагы үзер чоруктарга удур чамдык хемчеглерни ап чорудуп турза-даа, чедир ыядынмайын турар үүлдер ам-даа бар. Бүдүүлге коллективтеринге масса-политиктиг ажылдың кошкаандан 1977 чылдың бирги чартыында пиитиан-биле республикага 13 мүн ажыг кижиҳүнү ажыл шагы үстүнген. Ол дээрге бүдүүлге черлеринге хүнүн-не 120 ажылчынарның ажылдавайн турганы-биле дем-дир. Ооң түүнелинде 874,6 мүн рубльдиг пиитиг продукциязын республиканың бүдүүлгелери чедир кылбаан.

Тураның хлеб заводунда, улетүр тудуг материалдар эргелелинде, Сарыг-Септин улетүр комбинадында, автомашиналарның техниктиг септелге станциязында, республиканың «Сельхозтехника-зында» ажылчы чоннуң күш-ажылга кижизидилгезинин болгаш оларның ортузунга идей-политиктиг ажылдың кошкак тургустунганындан, бүдүүлгениң айтырыгларын шиитпирлээринге комплекстиг негелделерни хандырбаанындан база кадраар-биле ажылдың кошкаандан күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чоруктар боолу турар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ улетүр бүдүүлгелеринде хол-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй. Бо ажылдарны республика типографиязында, эзт комбинадында, алгы заводунда, тудуг кезектери болгаш конструкцияларының заводунда чедир кылбайн, холбиле кылыр ажылдарны механизаҗаар, чаа техниканы шиигээдип алыр хемчеглерни кошкак боттандырып турар.

Республиканың улетүр бүдүүлге черлериниң партия организациялары ажыл-агыйның бүгү адырларында ажылдап турар ажылчы чоннарны күш-ажылды коммунистиг өзу-биле өөрүнге кижизидип, оларның ортузунга идей-политиктиг ажылдарны күштелдирип турган. партиниң XXV съездиниң бүдүүлгениң ажыктыын бедидип, ажылдың шынарын экижидер талазы-биле салган сорулгазын чедиишкиннинг боттандырарын чедип алыр ужурлуг.

С. ТАНАА,
СЭКП обкомунун Чиик. аъшчем үлетүрүнүн болгаш садыг килдизинин эргелекчизи.

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ
СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ОКТЯБРЬГА ТУРАСКААТКАН

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Компартиязының ТК-ның инициативазы-биле делегейниң «Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болгаш улустарның хосталгалыг шимчээшкини» деп темалыг эртем-теоретиктиг конференциязы ыда ажыттынган. Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскааткан конференцияга акы-дуумалыышкы социалистиг чуттардан партия ажылдакчылары, эртемденнер, Американың, Африканың, Азияның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының төлөөлекчилери киришкен.

Национал-хосталгалыг болгаш антиимпериалистиг шимчээшкиннериниң улам ынай хогжүлдезинге ол конференцияның хүн айтырыында киргген айтырыгларның эртем-теоретиктиг болгаш политиктиг улуг ужур-дузазының дугайын конференцияны ажыдын тура, Кубаның Компартиязының ТК-ның Политбюрозунун кежигүү Хосе Рамон Мачадо айыткан.

Гениалдыг В. И. Ленинниң болгаш большевик партияның удуртулгазы-биле Россия пролетариадының өскүдүн үндүргени Октябрь революциязы кижи пиитилелиниң амыдыралыга чаа үе-чаданы, капитализмден, социал база национал дарааладан социализмче, баулуг депшилгеже болгаш улустарның хосталгазынче хажык чокка шилчириниң үе-чадаларын ажыткан деп, ол чугаалаан.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң чайгылыш чокка чорудуп турар интернационалчы политиказының төгүлүг ужурдузазынга оратор доктааган. Совет Эвилелиниң улустарга хосталгаже орукту айтып, капитализмниң кинчизин дужүр октааш, кандыг бедиктерни оларның чедип ап болурун көргүскен деп, ол демдеглээн. Куба революцияның типлелгезиниң болгаш Кубада социализмниң чедиишкиниг тургузуушкунуң Октябрьның Улуг революциязының типлелгезиниң түүнелинде делегейте болган ол өскерлиишкиннер-биле, Ленинниң чагыглары-биле дүүштүр Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг бүгү дем каттыштырылгазының практика кырынга боттандырып турары акы-дуумалыышкы улустарның эн-сеткил каттыштырылгазы-биле, пролетаржы интернационализм-биле чарылбас харылаавылыг деп, Хосе Рамон Мэчадо онзалап демдеглээн.

Гаванада конференцияга Болгариядан, ГДР-ден, Чехословакиядан, Аргентинадан, Боливиядан, Гваделупадан, Колумбиядан, Канададан, АКШ-тан болгаш делегейниң өске-даа хой чурттарындан келген төлөөлекчилер боттарының чугааларынга делегейниң улустарының империализмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демиселинге ленинчи өөредигиниң, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазын чангыс үн-биле онзалап демдеглээннер. Совет Эвилелинде национал айтырыгны шиитпирлээнинин, демократияның бүгү талалыг хогжүлдезиниң болгаш массаларның революстуг чогаадыкчы чоруунун, оларның күрүнеин эргелеп башкарарынга идепкейлиг болгаш калбаа-биле киржип турарының дугайында чугаалаан Совет Эвилелиниң төлөөлекчизи, СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртеминиң академиязының профессору Б. М. Морозовтун чугаазы улуг сонуургалды болдурган.

Араб улустарның удурланыы

Садаттың чангыс талалыг хөделиишкиннеринге удурланып турар хой араб чурттарының удуртукчулары Израильдиң эжелеп алганы Иерусалимче египет президентиниң чораанының үеэнде ажылдап кылган планнарны боттандырып чорударын болдурбас дээш кады кылган хемчеглерни хүлээп алыр сорулга-биле боттарының аразында сүмележиишкиннерни эгелээн. Ол планнарда Чоокку Чоон чүктүң чамдык айтырыгларын араб улустарының эрге-ажыктарына удурланыштыр чартык-чамдык шиитпирлээри көрүнген деп, парлаага демдеглээн.

(СЭТА).

делегей болуушкуннар — тайылбырлал бо хүннерде

Орлицада-Урли хоорайда пес-таавы улетпүрүнүң эртемшинчилел институдун ЧССР-де «Мурнакчы инженержи бодалдың төвү» деп адап турар. Чехословак пес-таавы машина тудуунуң алдаржып турар эң-не сайзыраңгай бүгү чүүлдерин ол шинчилел төвүнде ажылдап кылып турар. Бо чылын ол төп ийи чугула хүннерни: тургустунганындан бээр 30 чыл болганын болгаш аңаа чехословак база совет тускай эртемниглерниң тургусканы, делегейде эң-не баштайгы ээргииш өзек чокка пес аргыыр машинаны практикага нептерет켄инден бээр 10 чыл болганын демдеглеп эрттирер.

Амгы үеде инженер-конструкторлар үшкү салгалдың машиназының төлевилелин чогаадып кыла берген. Ооң кол онзаланыр чүүлү болза бедик бүдүүкчүлүү, металлды эвээш чарыгдаары, камналгалыы болур.

ЧУРУКТА: инженер-конструкторлар Ктибор Доудлебскийниң, Ладислав Чиврныың болгаш Ладислав Бурештиң чаа машинаның ажылының схемазын сайгарып турары.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

«ДЕЙЛИ УОРЛД»: кижиниң эргелерин үрээр чорукту АКШ-тан тып болур

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 35 чурт киржип турар Белград ужуражыышкынына Каттышкан Штаттар чавырлыышкынбиле холбашкан чангыс-даа саналды киирбээн деп, «Дейли уорлд» солунга Том Фоули тодарадып бижээн. Ооң-биле кады ужуражыышкынның өске киржикчилери 70 ажыг янзы-бүрү саналдарны киргген, ынчангаш ол саналдарны чугаалажып кээр үе келгенин деткээнвер деп, ол демдеглээн.

Белград ужуражыышкыны Европага аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Хельсинкиге болган чөвүлел хуралдың шиитпирлериниң күүселдезиниң түүнелдерин үндүрер деп, ол үүлүде айыткан. Чавырлыышкын хереэнге тураскааткан ол тоогулүг чөвүлел хуралдың Түүнел антызы АКШ-биле катай 35 чуртту Белград ужуражыышкынына чавырлыышкын оруунга улам ынай базымнарны кылырын хүлээндирген. АКШ ону кылбаан.

Чавырлыышкынче угланган саналдарны АКШ-тың делегациязының киирбээнин болгаш оларны деткиээнин болгаш ооң орнунга ССРЭ-де «кижиниң эргелерин үрээ турарыың» дугайында хоозун бодалдарга хой үеин чарыгдаанын демдеглээш, чугаа болза Белград ужуражыышкынын «психологтуг дайынын» шуулганынче шилчадериниң оралдажыышкынарынык дугайында боолу турар деп, түүнелди Т. Фоули кылган. Америк делегаттарга боттарының кичээнгейни Совет Эвилелинче угландырары болгаш «кижиниң эргелерин үрээ турар» ээр меге үүлдерни ооң дээн хереэ чок турган деп, үүлдүн автору демдеглээн. Ол эргелерни херек кырында, харын-даа эң каржызы-биле үрээ турарын. олар бодунуң чуртундан—АКШ-тан тып ап болур турганнар. Расаны ылгай көөрүнге удур барык чүс чуттарның ат салганы делегей дугуржулгазын АКШ бадылаваан. Геноцидке удур делегей дугуржулгазына ат салырындан АКШ ойтаваан. Кижиниң эргелериниң дугайында амгы үеде күштүг боолу турар делегейниң 40 кереэлериниң чүгле бежин АКШ бадылаан. Бүгү үүлдерни барымдаалаан көөрге, социалистиг чуттардан аңгы кайыдаа чуртта «кижиниң эргелерин» АКШ сонуургаваайн турар деп, Белградта хайгааракчылар демдеглээн дээрзин үүлдүн автору айыткан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы Л. И. Брежневтиң идин үндүргени Европага шериг чавырлыышкынының дугайында баулуг тодаргай саналдарны ССРЭ Белградка киргген деп, «Дейли уорлд» онзалап демдеглээн. Бот-боттарына удур ядролуг чепсекти баштай ажыглаазының дугайында кереэни иштп-европа чөвүлел хуралының киржикчилериниң чарары, бети дээрге-ле Европада бот-боттарына удур туруп турар политиктиг болүктерни болгаш эвилелдерни чаа кежигүннер хүлээн алыры-биле калбартазының дугайында дутуржулганы чедип алыры, Хельсинкиниң Түүнел актызында көрүнген шериг-ниң улус өөредилгелериниң дугайында дыңнадыры, чамдык өөредилгелерге хайгааракчыларны чалаары, шериг делегациялары солужары ышкаш ыындыг хемчеглерни чайгылыш чокка боттандырып чорудары ол саналдарда көрүнген, шериг өөредилгелериндe киржип турар күштериниң санының үстүү кызыгаарын тургузары база ында саналдаан.

Ол саналдар талазы-биле Каттышкан Штаттар бети дээрге-ле Белградта ыыттаваайн турар деп, солун түүнээн. «Кижиниң эргелериниң» дугайында америк делегациянның үндүрүп турар шуугаазының ол фактыны чажырарын оралдашкан карак чаашкыны болур деп адап болур.

Беш чылдың кижилери

Аңнар турлаа черде

Эзлчеглиг шөлөөм үезинде Теректиг-Хемниң бир адыры Үстүү-Хем-Аксында чурттап орар Байыр-оол Аймжыевич Саттың аалынга барып, ооң ажыл-ижи-биле танышкар аргалыг болдум. Малчын боду шоолуг чугаакыр эвес болзаа мээн салган айтырыгларымга колдуунда-ла огнуң хереэжен ээзи Дүктүг Саспыковна харылаан олурду. Ынчаар хөөрежип олурувуста, радиоприемниктен малчыннарга эзлчеглиг дамчыдылга дыңналыш келди. Ону бо удаада бистиң районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозтуң бо чылын социалистиг чарышка республикага бирги черни алган Сыын-Чүрээ хойжу бригаданың ажыл-ишчи кижилериниң тураскааткан болду. Ол бригаданың мурнакчы хойжулары Ондар Аяк-Хээ биле Монгуш Ырыштың чугаазын дамчыткан соонда, оларга алдар болдурган ырлар чаңгыланы берди. Дүктүг угбай олургаш: «Шыпааның малчыннары магалыг-ла боор үүведир, оларның аалдарынга машина-балгат үргүлүү баар, ынчангаш оларга радио, телевидение, солун черинин ажылдакчылары, даргалар үргүлүү кээр. Оларны солун-сеткүүлге бижир, радиога чугааладыр, оларга ыры-хөөмейни салып бээр. Бистер бо Теректиге 12 чыл чурттап, ажылдап келдивис, ол үениң иштинде багай эвес көргүзүүлерни-даа чедип ап турдувус. Ынчалзажок кижиниң эки-багай чурттап орарын айтырып, сонуургап, чылыг сөстер чугаалап кээр кижилер ховар боор-дур...»

Малчын өг-бүленің ажыл-ижин айтырып, дыка-ла үр хөөрештивис, оларның шаңнал-макталдарын-даа көрдүм. Байыр-оол Айыжыевич эрткен 12 чыл дургузунда төрүүр өшкү кадарын келген кижи болду. Төрээн өшкүнүң санын, ооң алган чаш толуп, 100 башка онааштыр алган хуузун, бир өшкүден кыргаан чөөгүн чылдар аайы-биле тускай блокпотта шевергин бижип каан болду. Санап көөрүвүске, Б. Сат ол чылдарда бодунун ажылдап турары Карл Маркс аттыг совхозка 3269 анайны остүрүп берген болду. Бо дээрге элээн каш кодан мал-дыр.

Байыр-оол Айыжыевич малчыннап келген үезинде ССРЭ-ниң Улус-ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинге ийи катап тораан. Баштай, 1971 чылда 100 өшкүге онааштыр 125 анайны камгалап ап, бир өшкүден 820 грамм чөөкту кыргып алгаш, УАЧД-ниң хүлер медалы-биле шаңнаткан. Ооң соонда 1973 чылда 100 өшкүден 116 анайны ап, бир өшкүдеи 830 грамм чөөкту кыргып алгаш, база-ла хүлер медаль-биле шаңнаткан. Малчынның кадайы Дүктүг Саспыковна Сат 1971 чылда Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле шаңнаткан.

Чугаа кадында малчынның оглу Михаил:

— Бо база ачамның шаңнаткан эдп-дир—дээш, транзисторлуг приёмникче айытты.

Теректиг-Хем дыка-ла кадыр-берт чер болду, безин чадаарда кыжын шанак ажыглаттынмас. Хамык ажылды чүгле боттаң аът-биле кылыр, көжерде-даа аътка чүдүртүпер.

Үш чыл бурунгаар малчынның бодунун киржилгези-биле чүгле илчирбе дутуйлуг трактор чедип болур орукту Теректиге аштап кылган. Ол орук-биле чылда бир катап ында малчыннарга дус соортүп аппарын бээр.

...Эртен туруп келгеш көрүп турарывыска, аал чанында Улуг-Даг деп бедик сынның кырындан болук телер харап алган турлар. Оларны көргеш, магадаарымга, малчын: «Аңнар турлаа чер дийип бо. Мал-маганывыс безин оларыңбиле холуй оттаар чыгыы улус-ла болгай бис»— дей-дир.

Бо чылын ол ынчаар бөрүлер көвүдээн. Аңаа хонганым дуне аалдан улуг ырак эвеске улужүн шаг-ла болдулар. Малчын дуне турган, боо-даа дагжадып түрду.

Байыр-оол Айыжыевичиниң дузалакчы кадарчы оглу Михаил биле ооң кадайы Галина олар база-ла мал-маган дээш олут-чыдын билбес, эрее-кежээ улус болду. Михаил эртезин кончуг өшкүзүн ажыткаш, боозун чүктээш, кадарын үнүптү.

Б. Саттың хонар хонаштарының аразы улуг ырак эвес. Кыштаг, чазаг, чайлаг бүрүзүнде-ле бичин бажыңчыгашты шевергин туткан. Ооң иштин чугайлап каан.

Ырак-узак тайга черде чурттап, ажылдап орар малчынбиле чугаалашкаш, билип алган чамдык чүүлдерим ындыг болган. Бо хүннерде ооң кадарган өшкүзү хүр кыштап турар, а Байыр-оол Сат бодунга алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкиниг күүседир, төрээн совхозунга хой малды остүрүп бээр дээш бүгү күжүн берип, кызымаккай ажылдап турар.

М. ХОЖУР-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ХАЛАПТЫГ УРЖУКТАРНЫ ЧЕДИРБИШААН

Севезо деп итали хоорайга болган халаптың соонда барык бүдүн чартык чыл эрткен-даа болза, ында байдал ам-даа айыылдыг бооп артпышаан.

Эрткен чылдың июльда ол хоорайга «Икмез» деп химия заводунга болган частыышкынның соонда хоранныг газтар агаарже тарап үнген. Нештиң, иштики органнарның болгаш нерви системазының аар аарыгларын болдуруп турар диоксин атмосфераны, сугну болгаш хөрүүнү хораннаан. Севезодэн болгаш ооң чоок кавызында суурлардан он-он кижилер ынчан эмчиге чыдар ужурга таварышкан.

Амгы үеде диоксин-биле хоранныгаттынганының ужурундан аарыгларның билдинип келир чаа таварылгаларын илереткен. Чурттакчы чоннуң хоранныгаттынганының түүнелдерин шинчилеп турар тускай комиссияның дыңнатканы-биле алырга, «Икмезже» болган частыышкынданам-даа чүс ажыг кижи аарраан. Нештиң аар аарыынга таварышкан болганда оларны эмнелгеде чыттырган.

Севезога болган халаптың уржуктары ам-даа элээн каш чылдарның дургузунда илереттинип болур деп айыылзыышкынны тускай эртемниг эмчилер айыткан. Чүге дээрге ол аарыгларның чамдык хевирлери билдинмес, чажыт бооп турар. Чижээлээрге, ол аарыглар мурнунда хоранныг газтан аараан улустарның чаш уругларындан төрүттүнериниң тура аарыглар бооп илереп турар.

«Штерн» журналдан алган бо чурукта: «Икмез» заводка болган частыышкынның соонда диоксинден хоранныгаттынган кижилерни көргүскен.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Театр болгаш уруглар» деп неделя эгелээр

АНЫЯК КӨРҮКЧҮЛЕРНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Дээрта Бүгү-россияның «Театр болгаш уруглар» деп неделязы эгелээр. Аныяк көрүкчүлеркиң шак ол байырлалының бүдүүзүнде бистиң корреспондентивис Бүгү-россияның театр ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чериниң даргазы, республиканың хөгжүм-шии театрының кол режиссёру, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Сиин-оол Лакпаевич Оюн-биле интервью нылгын.

— Сиин-оол Лакпаевич, Бүгү-россияның «Театр болгаш уруглар» деп неделязының дугайында бистиң номчукчуларывыска тайылбырлап берип көрүңерем.

— Номчукчулар дээрге-де көрүкчүлер ол-ла болгай. Ындыг болганда театр уран чүүлүнүң талазы-биле сонуургалдыглар бо неделяның дугайында эки билирлер боор. Чүл дээрге, РСФСР-ниң Культура болгаш Чырыдыышкын министерстволарының коллегияларының, ВЛКСМ ТК-ның Секретариадының база Бүгү-россияның театр ниитилелиниң президиумунуң доктаалын ёзугаар 1974 чылдан эгелеп, «Театр болгаш уруглар» деп неделя эртип эгелээн. Үк неделя чылдың-на октябрь алы ноябрь айларда эртип келген. Бо үе болза бүгү театрларның чаа сезондары ажыттынган, школачыларга эн-не таарымчалыг үе болур. Уругларның театр уран чүүлүнүн талазы-биле шак ол онзагай байырлалы бо юбилейлиг чылда ноябрь 28-тен декабрь 4-ке чедир эртер.

— «Театр болгаш уруглар» деп неделяның мурнунда кандыг сорулгалар салдынып турарын?

— Театр—уран чүүлүн өске хевирлериннен ылгалдыг. Ол көрүкчүлерге эн-не чоок. Сценада ойнап турар артистиң хөй талалыг оюнун ону долгандыр олурар көрүкчүлер көрүп олура өөрүп, кударап, киленнеп дээш, сагыш-сеткилдин өске-даа хайнығышкынары-биле хүлээп алыр болгай. Ындыг болганда театр — көрүкчүлерге дүрген чедингир уран чүүл.

Театр—коммунистиг кижизидилгениң бир хевири. «Театр болгаш уруглар» деп неделяның кол-ла сорулгазы— театр уран чүүлүнүн ролюн улам улгаттырып, оон улус өөредилгезиниң органнары-биле харылзаазын күүштелдирери, өзүп олурар салгалды эстетиктиг кижизидилгеге кижизидери, чараш чүүлге сонуургалдыг болдурары, культурлуг аажы-чаннарга өөредири, уран чүүлдү шын билип алыры болуп турар. Ынчангаш театр уран чүүлүнүн шак бо байырлалы чыл келген тулум улам нептерекгей, солун эргип, олче чүгле уруглар эвес, аныяк өскен, хөй санныг башкылар хаара түгүнүп турарының чылдагаанды-даа ол.

— Аныяк көрүкчүлерниң байырлалы бистиң республиканга канчаар эртер ирги?

— «Театр болгаш уруглар» деп неделяны бистиң республиканга эрттиреринин дугайында айтырыгны Культура болгаш Чырыдыышкын министерстволары, ВЛКСМ обкому, Бүгү-россияның театр ниитилелиниң Тыва салбырының баштаар чери чугаалажып көргеш, планны ажылдап кылган. Чоруттунар ажылдарның чарлалдары астыңгылаан. Оон кол-колун чугаалап көрейн.

Неделяның хүннеринде өлүн хөй уруглар чаа театрже экскурсияларны кылып, оон ажылдакчылары-биле ужуражып, дериг-херекселдери-биле таныжар. Ол-ла хүннерде чаа театрга уругларга таарыштыр тургускан программалыг киноконцерт школачыларны чалап турар.

Байырлалдың ажыдыышкынының хүнүнде школачылар М. Линдгреннің «Карлсон биле бичии оолдун чаа ужуралдары» деп шинзин сонуургаарлар. Ол-ла хүннерде найысылалдың уруглары А. Афиногеновтуң «Машенька» деп сураглыг драмазын көөр болгаш анаа хамаарыштыр сайгарылгалыг чугааларны чорудар.

Кызыл хоорайның чоок-кавызында хөй чурттакчылыг суурларының школачылары неделяның хүннеринде кыргыс чогаалчы Н. Байтемировтуң «Уркуя» деп маадырлыг драмазын көөрлер. Ол ышкаш театрның артистери, режиссёрлары болгаш өске-даа чогаадыкчы ажыллакчылары аныяк көрүкчүлерге залдап барып, оларның-биле солун ужуражылгаларны кылырлар.

Бүгү-россияның «Театр болгаш уруглар» деп неделязы декабрь 4-те доозтур болгаш оон байырлыг хаашкынынга татар драматург И. Юзеевтиң «Өш-биле эвес» деп шинзин уругларга бараалгадыр бис.

Грузин шыдыраа школаамының шылгарангай төлөөлекчизи Нонна Гаприндашвилиниң ады делегейде билдингир.

Херээженнер аразынга шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону деп атты эн берге маргылдааларга ол беш улай чаалап ап келгей. Нонна каш удаа чурттуң чемпиону болуп, командалыг шыдыраа Олимпиадаларынга, делегейниң хөй шыырак киржиктилерлиг маргылдааларынга, оон иштинде эр улустун-даа маргылдааларынга тиилеп келгей.

ЧУРУКТА: Грузин ССР-ниң Дээди Совединиң депутады Нонна Гаприндашвили биле ССРЭ-ниң ужудукчу-коемонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Виталий Севастьянов олар.

А. СААКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Эң эки спортчулар

Баштайгылар—социалистиг чурттарны ы

Кубаның сураглыг спринтери, делегейниң рекордемени, Олимпий чемпиону Альберто Хуант Орена биле херээжен спортчулардан ийи метр бедикти баштай ажа халаанларны бирээзи, Олимпий чемпиону, ГДР-ден Роземари Аккерманны «1977 чылдың эн тергини спортчулары» деп адаан. Бо болза, ЮПИ агентилелдиң чанчыл болган бүгү-биниң сапаланнал алышкынынын түнелинде ол спортчуларны боттарының даңзының бирги черинге эн баштай-ла киргени ол.

Хосталга ортулуунун спортчузу Олимпиада соолунде сезонда 800 метрге маңнаарында оон бодунун-на турусканы делегей рекордун ажырган. Софияга болган универсиадага ол маңнаан, 1 минута 43,4 секундада ону эрткен. Делегей кубоктары дээш Дюссельдорфка болгаш маргылдаага ол база тиилээн. «Мээн күзелим — Москвага болур Олимпий оюнларынта чедишкиниг киржири — деп, Хуант Орена журналистерге медеглээн.

Херээжен спортчуларга 200 ем бедикти ажары кызыгаар эвес деп чугаалаан, Коттбус хоорайда 25 харлыг спортчу Аккерман Москвага олимпийжи тиилелгени чедип алыр күзелдинн илергейлээн.

Америк агентилелдиң адаалы эң эки спортчуларының араазында үш совет спортчулар бар: бедиин халыырының чаа рекордемени, Запорожье чурттуг, 18 харлыг Владимир Яценко, планетаның эн күштүг штангизи Василий Алексеев, гимнастика талазы-биле Олимпий чемпиону Нелли Ким.

Эң эки херээжен спортчуларның араазында — сураглыг поляк маңнакчы. Олимпиаданың чеди шаңналдарының эдилекчизи Ирена Шевиньска, румын гимнаст Надя Комэнеч, суттa эттирииниң делегей рекордемени Крестина Киаке (ГДР), делегейде эн күштүг ядро октакчызы Хелена Фибингерова (ЧССР), конькиге фигурлуг чыңгылаашкын талазы-биле делегей чемпиону Ливда Франтиании (АКШ), эр спортчулар Эразында — Кубаның мооңдактарлыг чарышчызы, делегейниң рекордемени Александро Касаньяс, Уимбадон маргылдаазының чемпиону швед теннисчи Бьерн Борг, 10 километрге маңнаарының делегей рекордемени Кения чурттуг Самсон Кимомбва, даг-лыжа спорт талазы-биле делегей кубогунун эдилекчизи швед Ингемар Стенмарк, америк конькижи Эрик Хейден олар бар.

(СЭТА).

Телевидение

НОЯБРЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

11.00—Медээлер.
11.10—«Зарядкаже үүнүер!».
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелиниг бараан боон тур мен».
13.00—«Телеэкранда бир-ле дугаар». ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртканы Күрүнсиин Топ ойнаактар театрының фильм-шинилери.
14.00—«Музыкалыг киоск». Э. Беляева дамчыдылганы чорудар.
14.30—«Кодээ дугайында бир шак».
15.30—Э. Григ. Скрипка-биле фортепианога № 3 соната. РСФСР-ниң улустуң артизи В. Климов биле В. Блок күүседир.
16.00—«Делегей панорамазы».
16.30—«Ыры—77».
17.10—Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Адалары болгаш уруглары» деп болуктен. «Хойжуларның салгалы».
17.35—Мультфильмпер программазы.
18.00—Хоккейге ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) —ЦСКА. В. И. Ленин аттыг Топ стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Чапсарда — медээлер.
20.25—Р. Бардзимашвилиниң удуртканы ыры-инструменталдыг ансамбльдиң концерти.
20.40—«Кино аян-чоруктарының клуву». Журналист О. К. Игнатьев дамчыдылганы чорудар.
21.40—Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. «Революциядан төрүттүнген». 10-гу фильм.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—00.50—«Балет дугайында». Төнчүзүнде—медээлер.

НОЯБРЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

11.00—Медээлер.
11.10—«Революциядан төрүттүнген». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 9-ку фильм — «Сөөлгү ужуражыышкын».
12.40—«Болуп болгу дег алдептиг чүүлдер». Профессор С. П. Капица дамчыдылганы чорудар.
13.40—16.55—Чапсар.
16.55—Документалдыг фильм.
17.30—Ф. Фабле— «Гаргантюа биле Пантагрюэль».

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—Киножурнал.
18.35—«СЭКП-ниң XXV съездизинин шиитпирлерин —амыдыралга». Дамчыдылга.
19.00—Телемедээлер.
19.10—Чарлаалар.

МОСКВАДАН

19.15—«Иркутск областың ажылчы чоннары чаржыш турлар».
20.00—Медээлер.
20.15—«Чурук бүрүзүнде — хүн».
20.30—«Телеэкранда бир-ле дугаар». А. Кольцов аттыг Воронежтиң шин театрының шинзи. «Бобровтуң херээ». Автору — В. Черных.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—00.50—«Силериниң саналыңар». О. Доброхотова дамчыдылганы чорудар. Төнчүзүнде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.15—«Бистиң садывыс».
18.45—ССРЭ-ниң Педагогика эртемниериниң академиязының уран чүүл кижизидилгезиниң институдунун уруглар хорунун концерти. Уран чүүл удуртукчузу—профессор В. Г. Соколов.

КЫЗЫЛДАН

19.15—Телефильм-шин.
20.45—«Бистиң чуртувустуң музыказы». Музыкант күүседикчилерниң Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреаттары А. Бершадский (скрипка) болгаш А. Спирина (меццо-сопрано) оларның концерти. Фортепианода — А. Белобоков.
21.15—22.05—«Бар-ла күш-биле». Документалдыг фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыннатканын ёзугаар алырга, бүгүн республиканта аяс болур. Дүне быскан хар чаар. Соңгу чүк угланыышкынныг хаттың дургени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барын районнарга 3—8, өскелериге—8—13 градус соор.

Кызылга дүне биче хар чаар. Хаттың күжү секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 21—23, хүндүс 10—12 градус соор.

Редакторнуң ораламчызы К. К. САТ

Кастрюля

НОЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сиявуш дугайында чугаа» (2 сериялыг) 9.30, 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыны 9.00, «Синдбадтың чедиги аян-чоруу» 10.10, 13.40, 17.10, 19.25 «Чиңгачгук улуг чылан» 11.55, 15.25, 21.19 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пар негеттиниң турар» 10.00, 12.00, «Чаа пеннар» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Золушкага үш тоорук» 10.00, 11.30, 13.00, «Будуш чок кижи» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

НОЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак дүннериң аялгалары» 9.30, 11.20, 13.30, 15.00, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Могениг аътчыгаш» 9.00, Киноклуб: «Тоол чурттап чораан» 10.40, 15.00, «Назы четпестер» 12.20, 17.00, 19.35, 21.15 шактарда.

«ВОСТОК»: «Эргим Луиза» 14.30, 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Синдбадтың чедиги аян-чоруу» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЫРЛАР КУТТУЛЗУН

Ыраажылар пингалелиниң кол сорулгазы чоннуң культура деннелии бедадериве, коммунистиг турүгзуушкуннуң улуг программазын боттандырарына чараш чүүлдү болгаш кижилериниң сагыш-сеткил байлакшыдын сайзырадырыне угланган. Сөөлгү үеде бистиң республиканда ниитилеп ыры уран чүүлү аная киржип турар кижилериниң санының болгаш ажылдың шынарының талазы-биле сөөлгү үеде көскү өскен. Чүгле найысылал Кызылдың албан организацияларының иштинден болуп эрткен көрүлделерге киржип турар ыраажыларның саны көвүдеп олурар. Хоорайның өөредилге черлериниң 1975 чылда 7 коллективтен 974, 1976 чылда 7 коллективтен 1190, юбилейлиг 1977 чылда 200 кижи киржикчилиг ниитилеп ыры коллективтери чонга бараан болган.

Ниитилеп ыры болуктерин турүгзарынга никти билиг школаары таарымчалыг боон турар, өүге дээрге киржикчилер репетицияларга доктаамал киржир болгай. 1975 чылда 10 коллективтен 2270, 1976 чылда 10 коллективтен 3700, 1977 чылда 10 коллективтен 400 өөреникчи көрүлделер үезинде ниитилеп ырларга киришкеннер.

Хөйнүн ырының, ырлар ансамблиниң, ыры-инструменталдыг ансамбльдериниң солистериниң чоокта эрткен көрүлдези республикада ыры культуразының деннели бедиин турар дээрзин көргүскен. Коллективтериниң репертуарларында сонет болгаш даштыкы композиторларның ыры чогаалдары, улустуң ырларын болбаазыратканы база тыва композиторларының ырлары профессионалдыг бедик деннелге күүсеттиниң турары өөрүнчүг.

Доктаамал болгаш эки-ажылдан турар ыраажылар коллективтериниге Чоон-Хемчиктиң, Барыын-Хемчиктиң, Эрзинниң, Каа-Хемниң, Бии-Хемниң коллективтерин хамаарыштырын болур. Олар ыраажылар ниитилелиниң идепкейлиг болгаш доктаамал кежигүннери. Ынчалзажок культура албан черлериниң ажылдакчылары, ниитилеп ыр коллективтериниң удуртукчулары салыы-чаланныг, талантылыг ыраажыларны илередири-биле ам-даа четпес ажылдап турар. Ынчангаш фестивальдарга, көрүлделерге улустуң ырларын ырлап, национал херекселдерге ойнап кээр кижилер эвээш боон турар.

Республиканың ыраажылар ниитилели, методика кабинеди. Улусчу чогаадылга бажыны билиг бедилер курстар-биле кады ниитилеп ыр удуртукчуларының семинарын доктаамал эрттирип турар. Ыраажылар ниитилелиниң чанында бичии оолдарның ниитилеп ыр болгуму дөрт чыл улай ажылдап турар. Ол болгумде хоорайның бүгү-ле школаларындан келген өөреникчилер бар. Эрткен чылын бо коллектив Хакас автономнуг областче аалдап чораан, Абакан хоорайның албан организацияларының улуг үнелээшкинин ап, хүндүлел бижиктерин, дипломнарны чаалап алгаш келген. Ындыг ниитилеп ыры коллективтеринге Чоон-Хемчик районнуң Культура бажынының ниитилеп ыры коллективи хамаарыкыр. Үк коллектив Новосибирск хоорайга болуп эрткен зонда көрүлдезинге лауреат деп бедик атты чаалап алган. Ындыг коллективтер моон-даа соңгаар немежир дээрзинге бүзүреп турар бис.

О. СИВЦОВА,

республиканың ыраажылар ниитилелиниң методизи.

Кызылдың педагогика институдунуң 25 чыл болганынга

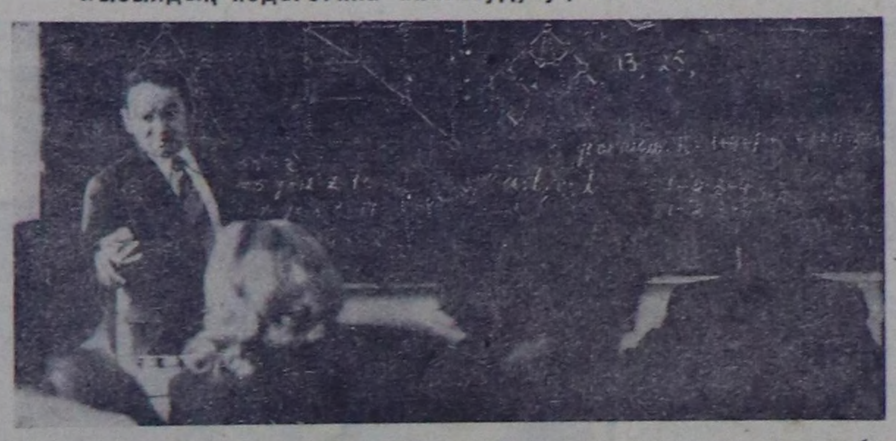

Физика-математика факультеди Кызылдың педагогика институдунга баштайгы чылдарда-ла ажыттынган. Республиканың школаларынга ажылдаар хөй санныг башкыларны белетизэн. Өске-даа факультеттерде ышкаш, ында бедик мергежилдиг башкы кадрлар ажылдап турар. Оларның бирээзи—доцент Хеймер-оол Опанович Ондар. Ол башкылаашкынны эртем ажылы-биле чедиишкиниг холбап турар.

ЧУРУКТА: физика-математика эртемниериниң кандидады Х. О. Ондар кичээл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ КҮЗЭЭН

Дүүн Күрүнеиң Кызылда педагогика институдунун 25 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хурал Политчырыдыышкын бамыңынга болуп эткен.

Үк хуралды педагогика институдунуң ректору, педагогика эртемниериниң кандидады Х. С. Алдын-оол ажыткаш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржакка сес берген.

Кызылдың педагогика институдунуң башкылар коллективи СЭКП-ниң XXV съездизинин шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, республиканың школаларынга бедик мергежилдиг башкы кадрларны белетиэр херекке боттарының төлептиг үлүүн киирер дээш, оон күшениишкиниг ажылдап турарын эш Ооржак демдеглээш, СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Поезидиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан изиг байырны институттуң коллективинге чедирген болгаш ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

Кызылдың педагогика институдунуң эрткен чээрби беш чыл дургузында чедип алган чедиишкиннериниң дугайында илеткелди ректор Х. С. Алдын-оол кылган. Ол институтту дооскаш, чүгле улус өөредилгезиниң шугумунда эвес, партия, совет болгаш комсомол органнарында удуртур ажылда ажылдап чоруур эштериниң аттарын ол чоргаарал-биле адааш, амгы үеде институтта башкылар найыралдыг, быжыг коллектив болуп ажылдап турарын чугаалаан.

Тыва АССР-ниң болгаш РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары деп хүндүлүг аттарлыг, орден, медальдар-биле шаңнатканн ат-сураглыг башкылар институттуң доозукчуларының аразында хөй. Оларга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак ортумак школазының башкызы С. С. Тамдын-оол, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Кызылдың № 2 школазының директору З. С. Куулар, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, Чадааананын № 2 школазының директору Н. А. Барахтаев болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо эштериниң чедиишкиннеринге институттуң башкылары база чоргаарланып турарын илеткелчи демдеглээн.

ССРЭ-ниң Педагогика эртемниериниң академиязының төлээзи профессор З. Г. Костяшкин ССРЭ-ниң ПЭА-зының болгаш РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерстволарының мурнундан изиг байырны коллективке чедирген.

Ол хуралга Красноярскиниң педагогика институдунуң ректору О. Г. Пелынская, Абаканның педагогика институдунуң кафедрэ эргелекчизи Н. Н. Меженова олар база сес ап, байыр чедиргеннер.

(Бистиң корр.).

АРАГА КАДЫКШЫЛГА ХОРАЛЫГ

Араганың болгаш оон кижиниң организминге хоралының дугайын солун-сеткүүлге хөй-биле бижин, радио, телевиденнеге тускай дамчыдылгаларны кылып турар. Ынчалза-даа чамдык ийи-чангыс кижилер ол чагыгсургаалдарны, сүмелерни херекте-албайн, эзиртир суксунну хөлүн эрттир ажыглап, арагачылар апаргылаар, олар харын-даа боттарын эзирик чор мен деп безин санавастар. Эртеминиң дуржулганың болгаш логиканың шак ол сургаалын чүге-ле дыннаваастар ирги? Кижиниң кижизиг аажы-чаанын чидириш, кадыкшылын үреп турар арагалаашкынны шуут-ла туюлупга чедир узуткаар, оон дугайында ам-даа бодаазын дээш демисежири черле эргежок чугула: бодунуа-на мээ-медерелин үреп чоруурга оон ажыы үүү деп?

Кижиниң организминге араганың чедирип турар хоразының чедир шинчилеттинмээнинин бирээзи—кижиниң тынын болгаш чем хуулдурар органнарынга аймылдыг ыжыктарны чоорту тывылдырары болур. Араганы шуут ишпес болгаш байырлалдарда бичии ижиптер кижилерге бодаарга, эзиртир суксунну хөлүн эрттир ижип чоруур кижилер үстүнде көргенивис аарылардан 8 катап артыкка аарып турары тодараттынган. Ол дээрге бо үүс чылда хоралыг аарыгларның бирээзи—рак аарыгларының херечизидир. Ол бистиң тура-соруувустан, сагылга-чурумувустан хамаржыр.

Маңаа хөй чугааның хереэ чок. Араганың хоразы кижиниң баарынга баргаш, укусугут альдегидче шилчий бээр, а ол альдегид углеродтуң болгаш сутпуң ийи дакпыр ажыдызынга чедир холужун, ажыг бээр. Укусугут альдегид боду хөлчок хоралыг. Бир эвес оон үүрмектелиринге таарымчалыг фермент чедишпес болза, оон хоразы улам өскүүр. Араганың хоразы клеткаланчак мембраниың үстелчек бүдүмелдеринге багай салдарны чедирип, оларның организмче тараарынга шаптыктаар. Оон уламындан клеткаларның ажылы база баксыраар. Ол ышкаш араганың хоразы ханга ковчуг дүрген сикер, оортан дашкаар дек арылганын үнмес, ынчангаш оон олумнуг салдары хөй-хөй шактарда болгаш хүнерде уламчылаар. 100 грамм араганы кижи ижикен дижик, оон хоразы 6 шактан ажыг үеде организмни хоранган чоруур. А бир эвес ол хире үе эрткенде, арага организмден арлып үнгенде безин элээн каш хонуктарда оон багай салдары организмге артар. Бир-ле дугаарында кызыл-ооштуң болгаш улуг-хырының шараланчак карттары үрелир, ижин чулуу-биле дустуг ажыкты эндере ылгаалыг эгелээр. Ону арага ижер кижилериниң чемге ажыглаары ажыг, дустуг аъш-чеми улам өскүдер. Бо бүгүнүн түнелинде шараланчак карттарын дегдирип аарыгырынга таарымчалыг байдал чайгаарла тыптын келир. Арага ижер кижилериниң гастрит деп аарыгдан аарый бээри таварылга эвес.

Арага ижер кижилер 100 грамм-биле кайын соксаар деп. Ол ковудедир ижиптерин-не орадажыр, ижиксээрин чидиреин-не бодаар болгай. Ынчан улуг-хырының шараланчак картының бестери араганың хоразындан үр-даа болбайн, камгаланын шыдавас аная. Чүге дизе ижин чулуунун болгаш дустуг ажыктының ылгалын үнеря мырыдай дораан оскердир. Мындыг байдал сөөлүнде кээн чаа аарыглар тывылдырын болур.

Үргүлчү арагалаашкынының түнелинде кижиниң баарынга дегдиришкин ынаап-ла тыптыр болгаш рак аарыгларының баштайгы чадазы—баарны цирроз деп аарыы эгелээр.

Тыпыш органнарының чымчак кеширинге арага база улуг хораны чедирип турар.

Эртемдевнер хоочураан 871 арагачыларны дыка хандыр шинчилеп көрген, оларның 637-зиниң (73,1 хуу), аксының иштинин чымчак кеширинде кара-көк черлер бар болгулаан. Ол дээрге рактаарының болгаш айылдыг аарыгның тыптырының барымдаазы-дыр. Арагалаар кижилер колдуунда таакпылаар. Бо таварылгада ийи айыл каттышкаш, аарыгының хуузун улам улгаттырар. Киев институдунуң отоларингологизынга (кулак, лумчук, боостаа... аарыгларының дугайын өөренир артем) өгү рантаан 502 кижи 5 чыл иштинде эмнедип келген, оларның 93 хуузу арагалаар болгаш таакпылаар кижилер болган.

Чамдык арагалаар кижилер араганы чежеми-даа ижерге кижиге хора үүү боор деп хоозун чугааны деткип турарлар. Мындыг бир чижектен көрээл: ок рагыдан аараан, оон мурнунда үргүлчү арагалап чораан 52 харлыг эр кажиин кезип эмнээр ужурга таварышкан. Оортан өөделиг чүве үнмеин билдингир-даа болза, кезиишкин кылыры эргежок апаарга, ону кезин эмнээн. Кезиишкин кайгамчык эки эртсе-даа, балыг кедереп, эттиместээн, окпеге дегдиришкин болган. Үк аарыг кижиниң мурнунда арагалап чораанындан өкпе, чүрек база баксыраан турган болгаш дегдиришкин эмнеттинместээн, түнелинде аарыг кижи өлген. Ол бүгүнүн чылдагааны чаңгыс: араганы хөлүн эрттир ижип чораанындадыр.

Кым хөй, үргүлчү ижип шыдаарын мактанып чоруурул, ол кижи боду түнелден үндүргей аан. Ол талазы-биле бодун тогдунун мактангаш, шоолуг чер алыр бе ол? Кедизинде барын бистиң үстүнде чугаалаан үүлүвүс боду-ла көргүзе бээр.

Э. ЛУКАЧ,

медицина эртемниериниң кандидады.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораламчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда киллизиниң 2-31-75, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретарларының 2-23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 2-37-13, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет турүгзуут киллистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгал терилиниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16332. Чагыг № 274.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия садыының талазы-биле болгаш ном эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—04330